

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. **Protokoll nr. 336 (34).**

1926. a.

II Riigikogu koosolek 18. märtsil 1926. a.
kell 10 homm.

Kokku on tulnud 91 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**,
sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **O. Amberg**,
kohtuminister **T. Kalbus**, haridusminister **J. Lattik**,
põllutööminister **H. Laretei**.

Päevakord:

1. L. Johanson'i küsimine põllutööminist-
rile võõrandatud maade väljaandmise kohta.

2. L. Johanson'i küsimine põllutööminist-
rile kirikumaade väljaandmise kohta.

3. L. Johanson'i küsimine põllutööminist-
rile riigi renditalude mail asuvate väikemaar-
rentnikkude seisukorra kindlustamise kohta.

4. L. Johanson'i küsimine põllutööminist-
rile Tuigo metsaülema maja Haaslava vallale
kooli tarvis andmise asjas.

5. B. Eilman'i küsimine põllutööministrile
Viru maakonnas, Kunda-Malla vallas, Kuura
küla serval asuval heinamaal maaparandustööde
ette võtmata jätmise asjas.

6. O. Gustavson'i küsimine põllutööminist-
rile Hiiu-Putkaste mõisa härrastemaja kasu-
tamise kohta.

7. O. Gustavson'i küsimine põllutööminist-
rile Lihula mõisa härrastemaja kasutamise
kohta.

8. O. Gustavson'i küsimine põllutööminist-
rile endise metsavahikoha „Arukese“ (Avan-
duse asunduses) rentniku Mihkel Laanmann'i
väljatõstmise kohta tähendatud kohalt.

9. J. Vain'i küsimine põllutööministrile
Vana-Võidu mõisa hoonete müümise asjas
enamapakkumisel.

10. B. Eilman'i küsimine töö-hoolekande-
ministrile Viljandis „Pool'i“ tulitikuabrikus
10-netunnilise tööpäeva maksmapanemise
kohta.

11. O. Gustavson'i küsimine töö-hoolekan-
demistrile Vene-Balti tehaste haigekassa tasu-
mata maksude kohta.

12. J. Voiman'i, O. Gustavson'i ja J. Piis-
kar'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valit-
susele.

13. Vabariigi Valitsuse vastamine E.
Jonas'e, M. Martna ja J. Voiman'i arupärimisele
kaitseliidu poolt tarvitatava omavoli asjus.

14. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vas-
tamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei
Riigikogu rühma arupärimisele usuõpetuse
korraldamise kohta koolides.

15. Eesti vabariigi kulude ja tulude eel-
arve 1926./27. aastaks — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**,
pärast abisekretäär **L. Raudkepp**.

Koosolek algab kell 10.10 min.

1. Päevakorra vastuvõtmine. Juhataja **A. Rei**: Avan-
Riigikogu koosoleku. Päe-
vakorra kohta ettepanekuid
ei ole tehtud, loen päevakorra vastuvõetuks.

**2. L. Johanson'i küsimine põllu-
tööministrile võõrandatud
maade välja-
andmise kohta.** **L. Johanson** (stp)
(loeb):
1. Kui palju on veel või-
malik võõrandatud maid
maatarvitajatele välja anda:
a) üldse ja b) tänavu?

2. Kui suured on maa-
koha üksused, mis väljaandmisele tulevad?

3. Kuidas mõeldakse rahuldada neid põllu-
harijaid-sõdureid, kes liinil olid ja maad saama
hiljaks jäid, ega seda senni saanud pole?

4. Kuidas mõeldakse rahuldada mõisatöö-
lisi, kes senni maata, aga ka tööta on jäänud?

5. Kuidas jääb eriotstarbekohtadega: kas
ja kunas tulevad nad ümberotsustamisele?

6. Kuidas jääb nende riiklikkudest maa-
tagavaradest loodud kohtadega, kus üle 75 ha?

**3. L. Johanson'i küsimine põllu-
tööministrile kirikumaade
väljaandmise
kohta.** **L. Johanson** (stp)
(loeb):
1. Kuna tulevad välja-
andmisele kirikumõisate
üleliigsed maad?
2. Kuna antakse välja
kirikumõisa üleliigsed maad

Sangastes?

**4. L. Johanson'i küsimine põllu-
tööministrile** **L. Johanson** (stp)
(loeb):

riigi renditalude mail asuvate väikemaarentnikkude seiskorra kindlustamise kohta.

1. Kuidas ja kunas mõeldakse kindlustada nende väikemaaharijate seiskorda, kes asuvad riigi renditalude mail?

5. L. Johanson'i küsimine põllutöoministrile Tuigo metsaülema maja Haaslava vallale kooli tarvis andmise asjus.

L. Johanson (stp) (loeb):

1. Miks pole täidetud põllutöoministri poolt Riigikogus antud lubadust Tuigo metsaülema maja Haaslava vallale kooli tarvis andmise asjas?

takse selle lubaduse

2. Kas ja kunas asutatakse selle lubaduse täitmisele?

6. B. Eilman'i küsimine põllutöoministrile Viru maakonnas Kunda-Malla vallas Kuura küla serval asuval heinamaal maaparandustööde ettevõtmata jätmise asjus.

B. Eilman (stp) (loeb):
Palun põllutöoministrilt vastust järgmistele küsimistele:

1. Missugustel põhjustel pole põllutöoministeerium tulnud vastu Viru maakonna Kunda-Malla valla Kuura küla riigirentnikkude palvele, võtta 1924. a. maaparandustööde kavasse magistraalkraavi kaevamine läbi sooheinamaa, mis asub

Kuura küla serval?

2. Kas ja kuna kavatseb põllutöoministeerium ülaltähendatud magistraalkraavi kaevamistööd ette võtta.

7. O. Gustavson'i küsimine põllutöoministrile Hiiu-Putkaste mõisa härrastemaja kasutamise kohta.

O. Gustavson (stp) (loeb):

1. Miks on põllutöoministeerium jätnud tähelepanemata Hiiu-Keina vallalõukogu korduvad palved, et Putkaste mõisa härrastemaja antaks Keina vallale kasutada 6-klassilise algkooli paigutamiseks?

2. Mil põhjusel on põllutöoministeerium eelistanud Eesti seemnevilja ühisust ja Putkaste mõisa härrastemaja ühes mõisasüdamega määranud kasutamiseks tähendatud ühisusele?

3. Kas mõtleb põllutöoministeerium Keina vallale edaspidi vastu tulla tähendatud härrastemaja kasutamise suhtes?

8. O. Gustavson'i küsimine põllutöoministrile Lihula mõisa härrastemaja

O. Gustavson (stp) (loeb):

1. Millistel motiividel on põllutöoministeerium keeldunud vastutulemast koha-

kasutamise kohta.

liku omavalitsuse korduvatele palvetele: määrata Lihula mõisa härrastemaja

Lihula 6-klassilise algkooli kasutamiseks?

2. Kas on võimalik võtta revideerimisele Lihula asunduskruundi nr. 89 rendilepingut ses mõttes, et Lihula mõisa härrastemaja ühes tarviliku maa-alaga Lihula 6-klassilise algkooli kasutada läheks?

9. O. Gustavson'i küsimine põllutöoministrile endise metsavahikoha „Arukese“

O. Gustavson (stp) (loeb):

1. Kas vastab tõele, et Simuna kihelkonnas asuva endise metsavahikoha „Arukese“ rentnik Mihkel Laanmann on 1925. a. kevadel välja tõstetud tähendatud kohalt, ja et see koht on antud kasutada Mihkel Danilas'ele, kellel juba ennegi suur koht kasutada?

2. Kui ja, siis — kelle korraldusel on see sündinud?

3. Mis kavatseb põllutöoministeerium ette võtta tehtud korralduse tühistamiseks ja „Arukese“ koha tagasiandmiseks endisele kasutajale Mihkel Laanmann'ile.

10. J. Vain'i küsimine põllutöoministrile Vana-Võidu mõisa hoonete müümise asjus enampakkumisel.

J. Vain (stp) (loeb):

1. Millistel motiividel ei kuulutatud Vana-Võidu mõisa hoonete enampakkumise teel müümisest ajalehtedes?

2. Kas ostis kõik müügile määratud hooned kohalesõitnud pakuja või läks mõni hoone tema sõidutaja-voorimehe kätte?

3. Kas riik saab nende hoonete eest täpselt 30.000 marka või rohkem?

4. Kas ostja saab selle summa eest ainult vana kõrtsi ja kaks töolistemaja või on seal ka kõrvalhooneid ühes?

5. Kas leiab põllutöoministeerium, et enam-pakkumine vastab kõigiti seaduse nõuetele ja jätab müügi jõusse?

6. Kui ja, siis missugused kavatsused on ministeeriumil endiste mõisatöolistega, kes senni nendes hoonetes peavarju leidsid?

11. B. Eilman'i küsimine tööhoolekandeministrile Viljandis „Pool'i“ tulitikuvabrikus 10-netunnilise

B. Eilman (stp) (loeb):
Palun töö- ja hoolekandeministrilt vastust järgmistele küsimistele:

1. Kas on tõsi, et Viljandis „Pool'i“ tulitikuvabrikus on maksma pandud

tööpäeva maks- kümnetunniline tööpäev?
mapanemise 2. Kui ja, siis mis kavatseb töö- ja hoolekandeministeerium 8-tunnilise tööpäeva kaitseks ette võtta?

12. O. Gustavson'i küsimine **O. Gustavson** (stp) (loeb):
töö-hoolekandeministrile 1. Kas tahab töö-hoolekandeministeerium kaasa aidata selleks, et Vene-Balti tehaste haigekassa kiiremalt kätte saaks haigekassa maksud, millised tehaste valitsus haigekassale võlgneb juba 1925. a. detsembrikuust peale?

2. Kas on ministeerium selgitanud, mil põhjusel on määramata ajaks edasi lükatud oksjon, mida pidi toimetatama haigekassale võlguolevate maksude katmiseks?

3. Milliseid samme nimelt kavatseb astuda töö-hoolekandeministeerium selleks, et haigekassa nõuded võlgnevate maksude suhtes kiires korras rahuldatakse?

13. J. Voiman'i, (Arupärimise-ettepaneku **O. Gustavson'i** tekst:
ja J. Piiskar'i „Et väärnähtusi raudteel paljastada on raudtee varustusosakonna revident H. Eichelbaum, kes 15 a. raudteel teeninud, vastavate ametasutuste tähelepanu juhtinud 34 üksiku juhtumise peale, kus tema leidis riigile kahjulikke toimetusi. Seda oli tema kohustatud tegema mitte ainult kui ametnik, vaid ka kui kodanik, kellel õiguseks ja kohuseks on riigi huvide kaitsmine. Kohtuvõimud on leidnud neist ettekannetest 23 asja kriminaalsisulised olevat ja juurdlust alanud. Üksikutele ametnikkudele on süüdistused esitatud.

Kuid ametnik, kes kaebust tõstis, on raudteeülema poolt vallandatud, sest et ta olevat kaevanud mittealluvuse korras. Kaebaja ametnik pööras Riigikohtu poole, kus raudteeülema otsus 18. septembril tühistati. Nüüd on raudteeülema poolt ettepanek tehtud Vabariigi Valitsusele H. Eichelbaum'i vabastada riigiteenistusseaduse § 42. põhjal.

Kõigil neil asjaoludel pöörame Vabariigi Valitsuse poole järgmiste küsimustega:

1. Kas on Vabariigi Valitsusel teada ülal toodud asjaolud?

2. Kas on H. Eichelbaum'i tagandamine ametist seotud tema ettekannetega väärnähtuste kohta raudteevalitsuses?

3. Kas on H. Eichelbaum'i tagandamisettepanek riigiteenistusseaduse § 42. põhjal ette võetud ühenduses nende ettekannetega,

mille järgi süüdistus on tõstetud, muuhulgas ka raudteeülema V. Reinok'i vastu?

4. Missugune on Vabariigi Valitsuse seisukoht V. Reinok'i suhtes?

17. märtsil 1926. a.

J. Voiman.

Oskar Gustavson.

J. Piiskar.“)

J. Voiman (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Raudteevalitsuse varustusosakonna tegevusest on riigi eelarvete arutamise puhul iga aasta pikemalt kõneldud, kusjuures Riigikogu kõnetoolil mitmete Riigikogu liikmete poolt tähelepanu juhitud nende väärnähtuste kohta, mis raudteevalitsuse varustusosakonnas ette on tulnud. Lubatagu, et ma tänases arupärimise-ettepanekus mõnede nende väärnähtuste peale tähelepanu juhin ja näitan, kuidas õieti varustusosakonnas asju on aetud. Ma tähendan siia juurde veel seda, et meil üldse varustusosakondades asjaajamine on lonkamas, olgu see missuguses ministeeriumis tahes, igalpool näeme väärnähtusi, näeme kuritarvitusi, mis aeg-ajalt ja pika peale ilmsiks tulevad.

1. märtsil 1922. aastal määras raudteeülem Reinok varustusosakonna vanemaks revidendiks 15 aastat raudteel paljudes ametites olnud, seega vilunud ametniku Harry Eichelbaum'i. Varustusosakonnas valitses tol ajal krooniliseks muutunud korralagedus, kui asjaajamises, nii ka arvepidamises, mille järelduusel riigile kahjulikke puudusi materjalide muretsemise alal ette tuli. Nende puuduste kohta avaldati mitmed korrad ka Riigikogu kõnetoolilt rahulolematusi. Nähtud puuduste ja korratuste kohta tegi Eichelbaum varustusosakonna ja raudtee ülematele ettekandeid, mis aga kaleviialla jäeti, näiteks ettekanne nr. 2742 — 22.III—1923. aastast raudteeülemale, milles nõuti „Dviigateli“ vagunitehasega vagunite valmistamise puuduliku lepingu sõlmijate vastutuselevõtmist, sest siin oli riik kahju saanud umbes 10.525.000 mk.; samas ettekandes nõuti Kuigatsi metsade laastamises, see on 150 tiinu metsa puudulikus ülestöötamises süüdlaste vastutuselevõtmist, sellega sai riik kahju umbes 10 miljonit. See ettekanne määrati kausta ilma süüdlaste vastutuselevõtmata. Alles siis, mil Eichelbaum asjast 6. oktoobril 1924. a. Riigivanemale ja Riigikogu esimehele pikemas kaebuses teatas, oli Tallinna II jaoskonna kohtu-uuriija, kelle käes prokuratuuri korralduusel asi juurdlusel, Kuigatsi asjas süüdistused ette pannud teedeülem Reinok'ile, tema abi Jemm'ile ja endise varustusvalitsuse kütteinete osakonna juhataja Tamberg'ile.

„Dviigateli“ vagunitehas sõlmis 10. jaanuaril 1920. aastal raudteevalitsusega lepingu 102 kaubavaguni ja 10 platvormi ehitamise asjas. Maksutingimused olid 40% rahas ja 60% puumaterjaaliga. Tähendaksin siinkohal, et tol ajal, kui leping sõlmiti, oli praegune teedeülem härra Reinok varustusosakonna otsekohene juht. Raudteevalitsus pidi andma palke 219.192 k. j. à 250 p. — kokku 547.978 m. 75 p., laudu 54.000 k. j. à 5 mk. — kokku 270.000 mk., mis tegi kokku 817.978 m 75 p. See oli lepingus ettenähtud hind, aga lepingu sõlmimise päeval, 10. jaanuaril 1920. aastal oli nende materjaalide tõeline hind franko saatejaam: palgid 219.192 k. j. 9 m. 30 p. — kokku 2.038.485 m. 60 p., lauad 54.000 à 40 m. 75 p. — kokku 2.200.500 m., kõik kokku 4.238.985 m. 60 p. Nii oli kantjala hind lepingus ette nähtud 2 m. 50 p., tegelikult maksis aga raudteevalitsus lepingu sõlmimise päeval 9 m. kantjalast, sellest oligi tingitud suur vahe. Lauad, mille kantjala hind lepingus teine, maksid tegelikult samal lepingusõlmimise päeval 40 m. 75 p. kantjalg. Siit näete, lugupeetud Riigikogu liikmed, et leping sõlmiti sarnasel kujul, mis täiesti vastuvõtmatu on. Raudteevalitsus pidi kaugelt üle oma hinna andma „Dviigateli“ vabrikule materjaali ja selle tõttu tõusid otsekohesed kahjud miljonitesse. Kui leping oleks korralikult täidetud, poleks kahju nii suur olnud, kuid kahjuks ei täitnud raudteevalitsus seda lepingut korralikult. Lepingu lõpetamise päeval oleks kõik puumass maksnud üle 5½ miljoni marga. Puuturu metsamaterjaalide selleaegse hinna järgi oleksid nad maksnud franko saatejaam üle 7 miljoni marga. Samal ajal, kui tarvis oli puumaterjaali „Dviigateli“ üle anda, sõlmiti „Arbor“iga leping, et tema pidi iga kuu 100 standarti laudu ja 1000 palki andma Kuigatsi metsast, kus hea materjaal, kuid seda ei tehtud. Kas „Arbor“ lepingu mittetäitmise pärast vastutusele võeti, seda mina kuulnud ei ole. Kõigil ülalnimetatud põhjustel on asjad niikaugemale läinud, et „Dviigateli“ vabriku tehas sel ajal, kui meil ladudes küllalt saelaudu ja metsades puumaterjaali oli, lepingu p. 7. põhjal raudteevalitsuse arvel eraisikutelt lepingu täitmiseks turuhinnaga puumaterjaali hakkas muretsema. 20. detsembril 1920. aastal ostis ta metsade peavalitsuselt metsatüki samas raioonis, kus „Arbor“ palke ja laudu ümber töötas. Üldiselt on „Dviigateli“ tehas raudteevalitsuse arvel ostnud 60.183.075 kantjalga, hinnaga 30 marka 50 penni kantjalg, kogusummas 1.835.604 mk. 37 pn. Nagu ma tähendasin, andis raudteevalitsus „Dviigateli“le aga 2 m. 50 p. kantjalg, selle juurde tuleb veel arvata palkide veoraha Mägistelt Ülemiste jaamani 678.813 mk., mida tegelikult arvestatud ei ole.

Nii oleks kogusumma üle 2½ miljoni, missugune raudteevalitsuse kahju arvele tuleb kirjutada. Selle ostuga on „Dviigateli“ vabrik raudteevalitsuselt oma spetsifikatsioonis ettenähtud määral täisarvu 273.191.38 kantjalga puumassi — palkides ja laudades — kätte saanud ja leping täidetud. Eelnimetatud puumass on raudteevalitsusele maksma läinud 10.028.826 mk. 07 p., selle juurde tuleb veel arvata veoraha ja teised kulud; kokku 1.314.721 m. 59 pn., seega oleksid kulud kogusummas 11.343.547 mk. 66 pn.

Esialgse kalkulatsiooni järgi pidi 273.192 kantjalga palke ja laudu kokku maksma 817.978 mk. 15 pn., seega on ettenähtud summast üle kulutatud 11.343.547,66 — 817.978,15, on 10.525.569 mk. 51 pn. Juba see asjaolu näitab, kui võrd ebakohaselt on raudteevalitsus lepingu sõlminud ja kui võrd halvasti asju aetud. Kui Riigikogu eelarvekomisjonis 1924. aasta eelarvet arutati, nõuti „Dviigateli“ vagunivabrikule juurde summa, — mille suurust ma ei mäleta — (J. Uibopuu, rhvsv: 16 miljonit.) nagu kuulen, 16 miljonit, missuguse summa aga eelarvekomisjon maha kustutas, kuna seal kõik need asjaolud, mis praegu ette kandsin, ilmsiks tulid. Vaatamata sellepeale, et raudteevalitsus täie rõhuga püüdis seda summat eelarvesse sisse võtta, kustutas komisjon summa maha, mis oleks otsekoheselt läinud raudteevalitsuse poolt sõlmitud kahjulikkude lepingute katteks. See summa oleks pidanud õieti sisse nõutama nende ametnike käest, kelle korraldusel leping niivõrd kahjulikult sõlmitud. „Dviigateli“ asi on praegu kohtu-uurija käes, kus ka juurduse otsad ülemuste poole viivad. Ka jäeti kalevi alla Kopli küttelaos ettetulnud kuritegevuste kohta käiv Eichelbaum'i ettekanne 1. juulist 1923. a. 1.339.882 marga suuruse kahjusumma peale. See asi on ka praegu II jaoskonna kohtu-uurija käes ja süüdistused on tema poolt ette pandud raudteeülem Reinok'ile, Sallon'ile, Tamberg'ile ja teistele.

Eriti segaseks läks varustusosakonna tegevus, kui ülemaks 1. augustil 1923. a. määrati Tallinna linna piimaarist algkooliharidusega ametnik härra Kõressaar. Mina peaksin siin juurde tähendama, et sarnase asutuse ja sarnase ettevõtte, — nagu seda on varustusosakond, kust sajad miljonid läbi käivad, — juhatajaks ei või määrata nii väikse haridusega isikut, kellel ei ole mingisugust eriharidust omal alal. Seal peaks igatahes kõrgema eriteadmistega majandusteadlane juhatajaks olema, aga mitte sarnase väikse haridusega isik. Ja loota, et härra Kõressaar seal nii korra jalule seaks, igatahes kuidagi ei võinud. Selle Kõressaare poolt ei ole ka korralagedusele mingisugust piiri pandud, Kõressaar'ele andis

Reinok suured volitused ja ta pidi „puhas-tustööle“ asuma. Tema asus kõigepealt revidendi kallale, kes julges raudteel tehtud kahjustest ülemustele ette kanda ja süüdlaste vastutuselevõtmist nõuda. Nüüd hakati isegi raudteeülemale valeettekandeid Eichelbaum'i peale tegema, näiteks Kabala küttelao revideerimise puhul, mille kohta ka kirjavahetus raudteevalitsuses olemas, kus raudteevalitsuse juriskonsult Eichelbaum'i peale kaebajaid, varustusosakonna ülemat, süüdistas. Et ära keelata Eichelbaum'ile materjalide vastuvõtmise komisjonidest osavõtmine, tehti varustusosakonna ülema abi härra Künnapuu poolt — see on ka üks küttekomitee kuulus — korraldus, Eichelbaum'ile materjalide vastuvõtmise komisjonide telegrammidest ja ettevõtjatega sõlmitud lepingutest ärakirju mitte anda, sest tema mitteosavõtul oleks materjalide vastuvõtmine kergemalt läbi läinud. Austatud Riigikogu liikmed! Vanem revident on selleks ju olemas, et tema varustuste vastuvõtmise juures peab olema, siin aga näete, et tehakse isegi sarnane korraldus, et vanemale revidendile materjalide vastuvõtmisest mitte teatada ja isegi temale ärakirju lepingutest mitte saata. Selle väärnähtuse kohta kandis Eichelbaum ette varustusosakonna ülemale 4. märtsil 1924. a. ja raudteeülemale 4. mail 1924. a. Süüdlast Künnapuu'd, kes oma mees, vastutusele ei võetud. 4. mail 1924. a. tegi Eichelbaum pikema ettekande raudteeülem Reinok'ile ja näitas ära terve rea korratusi varustusosakonnas ja nõudis kaleviallajäetud kuritegevusi sisaldavate kirjavahetuste kohtuvõimudele saatmist. See ettekanne jäeti kalevialla ilma käiku andmata. Eichelbaum'i vastu puhkes lahti uus ülemuse vihahoog. Nüüd tuldi otsusele Eichelbaum'ist lahti saada tema ametikoha eelarvest ärakaotamise teel, mille vastu aga kadunud teedeminister Kark ja riigikontroll olid, sest teistes osakondades jäeti alles mitu revidenti, kuna varustusosakonnas viimast taheti ära kaotada. Ometi on kõige suurem töö revidendil varustusosakonnas. 15. oktoobrist 1924. a. kaotati siiski Eichelbaum'i koht ära, ja tema vallandati ametist pärast 18-aastast teenistust raudteel. (Teedeminister O. Amberg: Lahti laskis Teie endine teedeminister härra Virma.) Härra teedeminister Amberg, kui Teie ütlete, et endine teedeminister Virma tema lahti laskis, siis teie eksite, sest lahtilaskmine sündis 15. oktoobril 1924. a. Härra Amberg, ma usun, et Teil on vist meeles, et härra Virma sel ajal ei olnud teedeministriks. (A. Jõeäär, stp: Kas minister võib niimoodi Riigikogus seletada. See on häbi! Kas Teie teate, kes 1924. a. teedeministriks oli. — Teedeminister

O. Amberg: Eichelbaum lasti lahti 5. veebruaril 1925. a.) See on teine asi. Eichelbaum lasti lahti Akel'i valitsuse ajal. (Sõjaminister J. Soots: Mis Teie siis praeguse valitsuse käest aru pärite.) Härra kindral Soots, mina ei kannan sellepärast neid andmeid ette, et praegust Vabariigi Valitsust süüdistada, vaid mina tahan näidata, et praegu tahetakse Eichelbaum'i riigiteenistuseaduse § 42. põhjendades vabastada just nendel põhjustel, et tema väärnähtusi ilmsiks tõi raudteevalitsuses. Kas see on siis õige tegu, või õige kord? (J. Holberg, põl: See kõik on ette nähtud § 42., millal selle järgi karistatakse.) Sellepärast ongi meil arupärimine esitatud. Eichelbaum pööras selleaegse Riigivanema Akel'i poole, kes teedeministrile korralduse tegi Eichelbaum'i ametisse jätta, kunni eelarve Riigikogus läbiarutamiseni.

Mina tähendan siinjuures seda, et eelarve arutamise puhul anti eelarve-komisjoni liikmetele mõista härra Reinok'i poolt, et vanema revidendi kohta ei ole tarvis. Eelarve-komisjoni liikmed olid aga teisel arvamisel. Nii kutsuti siis kahe päeva pärast, see on 17. oktoobril 1924. aastal Eichelbaum ametisse tagasi; ka tema ametkoht jäeti Riigikogu poolt eelarvesse alles.

Eichelbaum'i poolt anti kadunud teedeminister Kark'i korraldusel Riigikogu esimehele Tõnisson'ile ja Riigivanem Akel'ile pikem kirjalik kaebtus, milles ette toodi 34 üksikut asja umbes 50 miljoni marga suuruses summas, mis raudteevalitsuse poolt seisma jäetud, ja millele käiguandmist Eichelbaum nõudis. Riigivanem saatis kaebtuse teedeministri kaudu kohtupalati prokuröörile, kelle korraldusel Tallinna kriminaalpolitsei ühes riigikontrolliga raudteevalitsusse juurdlemisele asus. Kohapeal leiti asjaajamine kaootilises seisukorras — varustusosakonna arhiiv, ühes rahaliste dokumentidega leiti kuue aasta jagu masinakirjutajate toanurgas põrandal, kokkuõblemata, laialipillatud kaustades. Arhiivi kordaseadmist nõudis enne seda raudteelastest koosnev komisjon, kuid raudteeülema abi Jemm ei tulnud vastu. Nagu näha Tallinna-Haapsalu rahukogu prokurööri poolt 7. veebruaril 1925. aastal nr. 1478 all ja Tallinna-kriminaalpolitsei poolt 21. veebruaril 1925. aastal nr. 751 all väljaantud õiendustest, on Eichelbaum'i kaebtuses ettetoodud 34 üksikasjast 23 kriminaal- ja 11 administratiiv-korras juurdlusele läinud. Praegu on kahes kriminaalasjas — Kuigatsi metsad ja Kopli kütteladu — Reinok'ile ja teistele ülemustele Tallinna II jaoskonna kohtu-uurija poolt süüdistused ette pandud. Et asi tõesti nii oli, siis lubatagu mulle ette kanda Tallinna kriminaal-

politsei ülema poolt väljaantud tunnistuse ära kirja: „Tunnistus. Sellega tõendan, et kodanik Harry Eichelbaum'i poolt Riigivaneemale ja Riigikogu esimehele sisseantud teadaande põhjal, mis 34 eraldi sündmust riigi raudteevalitsuses aset leidnud väärnähtuste kohta sisaldas, on minule alluva jaoskonna poolt, kuhu tähendatud teadaanne Tallinna-Haapsalu rahukogu prokurööri poolt 28. oktoobril 1924. aastal nr. 47-da all juurdluste toimetamiseks saadeti, juurdluste toimetatud 23 kriminaalajas ja on Tallinna-Haapsalu rahukogu prokuröörile esitatud.

Teadaandes ülesloetud 11 väärnähtuse kohta, mis sisaldasid raudtee administratiivmääruste rikkumisi, juurdlusti minule alluva jaoskonna poolt toimetatud ei saanud, vaid ära kiri nende kohta sai saadetud 3. novembril läinud aastal nr. 44 all riigikontrolli teedeosakonna juhatajale korralduseks teatega, et juurdlusti kriminaalpolitsei poolt neis asjus toimetada ei saa.“

Tallinna-Haapsalu rahukogu prokurööri õienduse ära kirjast on näha, et juurdlusti toimetatakse järgmistes asjades: „1. Juurdlust raudteevalitsuse pealaos värnitsa vastuvõtmise ja laialisaatmise juures ettetulnud seadusevastase tegevuse üle.

2. Raudteevalitsuse poolt metsade peavalitsuselt ilma tarviduseta ehituspalkide tellimise kohta.

3. Aurik „Kajak'ilt“ raudteele kuuluvate süte väljaandmisel saadud kahju kohta.

4. Raudteevalitsuse Valk-Irboska liinil, Tapa, Nõmme ja Tallinna pealadudes metsamaterjaali kõdunemise kohta.

5. Raudteevalitsuse ladudes kauaseisnud materjaalide korratu realiseerimise kohta.

6. Raudteevalitsuse Kopli küttelao puude puudujäägi ja seadusvastase tegevuse kohta.

7. Raudteevalitsuse Kopli kütteladudes ettetulnud kuritarvituste kohta.

8. Raudteevalitsuse Narva II laos küttepuude kõdunemise kohta.

9. Juurdlust osaühisus „Arbor'ilt“ kõlbmata laudade vastuvõtmise üle.

10. Raudteevalitsuse Jõgeva laos ja Puurman'i metsas palkide kõdunemise üle.

11. Raudteevalitsuse Tapa saeveskis kõdunenud palkidest laudade saagimise kohta.“

Eelarve-komisjoni liikmed käisid omal ajal Tapa ladusid vaatamas ja siis selgus, et tööpoolest seal terve hulk kõdunenud palke on, mis saeti katki küttepuudeks.

„12. Ettevõtja Küber'i poolt raudteevalitsusele puude väljaveo juures tehtud kahju kohta.

13. Raudteevalitsuse poolt ettevõtja Johanson'ilt puude vastuvõtmisel seadusevastase tegevuse kohta.

14. Liiniladudes küttepuude ära kõdunemise kohta.

15. Raudteevalitsuse puuorderite korratu väljaandmise kohta.

16. Puka laos kadumaläinud palkide kohta.

17. Raudteevalitsuse poolt lohakalt põlevkivikuuride ehitamise kohta.

18. Juurdlust Muuga metsas puude kadumise kohta.

19. Raudteevalitsuse ja a/s „Dviigateli“ vahel sõlmitud kahjuliku lepingu kohta.

20. Raudteevalitsuse poolt Kuigatsi metsade hävitamise kohta.

21. Raudteevalitsuse ladudes puude puudujäägi kohta.

22. Korratu dokumentide alalhoidmise ja priiveonõudmiste seadusvastaselt väljaandmise üle.“

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui mina teile kõik süüdistuste sisud ette kannaksin, siis viiks see liiga pikale. Kui aga seda tahetakse, siis võiksin ma selle süüdistusmaterjaali lühidalt kokkuvõttes ette kanda järgmisel korral, kui läbirääkimised arupärimise puhul päevakorras on. Nagu näete, on terve rida süüdistusi leitud, mis tööpoolest põhjendatud on, ja mille kohta on ka varustusosakonna vanem revident härra Eichelbaum niihästi oma otsekohele ülemusele kui ka raudteeülemale, samuti ka Vabariigi Valitsusele ette kandnud. Kui arvate, et nüüd pärast sarnaseid asju härra Eichelbaum'ile autasu antakse, siis eksite.

Kui Tallinna kriminaalpolitsei eeluurimine oli lõppenud, nõudis raudteeülem Reinok 30.I.25. Eichelbaum'ilt seletust selle kohta, miks viimane Reinok'i tegevuse kohta oli mittealluvuse korras kaebanud, mis Vene riigiteenistusseaduse vastu käivat. Peab tähendama, et meie põhiseaduse § 15. korras on iga vabariigi kodanikul õigus pöörata otsekohe ka kõrgemate asutuste poole kaebusega ja seda võimalust ära võtta ei saa. Kuigi Vene seaduses sarnane korraldus olemas on, siis meie põhiseaduse järgi on see korraldus tühistatud. Selle järeldusel vallandas siis ka teedeülem Reinok 5.II 25. ametist, kui mittevastava ametniku, Eichelbaum'i. Nüüd kaebas Eichelbaum selles asjas Riigikohtusse, kus 18. septembril 1925. aastal otsustati lahtitegemise otsus tühistada ja asi teedeministrile ümberotsustamiseks saata. Selleaegne teedeminister Virma nõudis Reinok'ilt asja kohta seletust, kuid Reinok tegi Eichelbaum'i kohta ettepaneku, vallandada esialgsest kuupäevast riigiteenistusseaduse § 42. põhjal, kui mittevastavat isikut. Selle ebakohase ettepanekuga ei olnud teedeminister nõus ja saatis asja raudteeülemale tagasi, kus asi seisis kunni Virma lahkumiseni. Samal ajal, kui Eichelbaum'i kohta kirjjavahe-

tus käis, tehti teedeministri poolt raudteeülem Reinok'ile administratiiv karistus, noomitus korratuste eest ja hiljem ka ettepanek Vabariigi Valitsusele Reinok'i vallandamiseks riigiteenistusseaduse § 42. põhjal, sest loomulikult ei või usaldust olla juhtiva tegelase vastu, kelle kohta kohtuvõimude poolt eeluurimine mitmes kümnes asjas käimas. (K. Ast, stp: Missugune oli praeguse kohtuministri tegevus selles asjas?) Praeguse kohtuministri tegevust selles asjas ma täpselt ette kanda ei või ja selleks ongi arupärimistega pööratud Vabariigi Valitsuse poole, ja kui meie kuuleme Vabariigi Valitsuse seletuse, siis räägime selle kohta pikemalt.

Niisama mõjub see nähtus demoraliseerivalt terve raudteelaskonna peale, kes teavad, et ülemuse teguviisid kohtuvõimude süüdistusel on. Selleaegne kohtuminister Gabrel leidis Reinok'i süüdistuseks küllaldaselt materjaali olevat, mis § 42. alla küünivad, kuid lahkunud valitsus ei saanud asja lõpule viia. Nüüd, mil teedeministriks Reinok'i ühiskorporant ja kohtuministriks parteisõber ja endine raudteevalitsuse ülemjuriskonsult ei küüninud Reinok'i asjad § 42. alla. Reinok jäeti alles.

Eichelbaum'i vastu algas Reinok nüüd jälle uut sõjakäiku. Politsei kaudu saadeti Eichelbaum'ile mitukümmend küsimust sisaldav küsimisleht, kus uuesti seletust nõuti, mispärast Eichelbaum, mittealluvuse korras kaebtuse tõstnud ja palju teisi kaebtuse kohta käivaid küsimusi, millest näha, et salajase kaebtuse sisu, mis algkirjas kohtu prokuratuuris, Reinok'il kui süüalusel, juba juurduse ajal viimase peensuseni teada on. Teistkordsel seletuse saamisel — esimene on Riigikohtu kaustas — tegi Reinok uuesti teedeministrile ja viimane Vabariigi Valitsusele ettepaneku, Eichelbaum'i tagant järele riigiteenistusseaduse § 42. põhjal vallandada. Vabariigi Valitsus ei otsustanud asja, vaid saatis kohtuministeriumi kodifikatsiooni osakonda järele vaatamiseks. Ei peaks siiski Riigikohtu erapooletu otsuse vastaselt talitama, sest ametnik, kes riigi huvides tegutsenud, ja kuritegevuse üles andnud, väärrib iga aumõistelise inimese arusaamisest välja minnes moraalset tuge, aga mitte ametist vallandamist.

Ka ei ole teedeülem Reinok senni Eichelbaum'ile välja maksnud preemiat laadimistöode eest 1924. aastal. Nimetatud töid hakati vanema revidendi Eichelbaum'i algatusel varustusosakonnas majanduslikul alusel tegema, millega ainult 1924. aasta 8 kuu jooksul kahes varustuspiirkonnas 900.000 marka kokku hoiti. Kokkuhoiust läks 50% tegelikult töödöst osavõtjatele preemiana. Jagamisel määras härra Reinok enesele 30.000 marka, abile Jemm'ile

22.000 marka, varustusosakonna ülema abile Tulp'ile 59.000 marka. Kuna Eichelbaum, kui asja algataja ja tegelikult tööde ülevaataja ja korraldaja koha peal hoopis ilma jäeti. Lahkunud teedeminister Virma tegi raudteeülemekorralduse, Eichelbaum'ile preemia välja maksta. Kuid teedeminister härra Amberg, samuti ka teedeülem härra Reinok ei tee sellest väljagi. Ettekantud asjaolud näitavad, kui raske on Eestis väärnähtustega võidelda ja kuidas meil ülemusi partei ja korporatsiooni huvides toetatakse, kui isik mitmes kümnes asjas eeluurimiste all on. Ülemusele, kes alamteenija kaebtusel kohtu alla sattunud, antakse võimalus isegi Riigikohtu otsuse vastu kaebajat taga kiusata. Kui siin otsus Eichelbaum'i kahjuks peaks tehtama, ja ta § 42. põhjal ametist vabastatakse, siis annab see igale kodanikule mulje, et riigiametnik kuritegevuse üle ametkonnas moraalselt alati peab vaikima, sest moraalset tuge ta kuskilt ei leia ja võitjaks jääb ikka ülemus, olgu ta süü nii suur kui tahes, sest ülemust toetab kas partei, korporatsioon või mõni teine veel mõjuvam tegur. (Teedeminister O. Amberg: Kuulge, jätke see korporatsioon kõrvale! J. Holberg, põl: Härra Voiman, Teie olete ise ka korporant!) Mina usun, et igaüks, kes kuskile ühisusse või seltsi kuulub, on korporant. Korporandi mõiste on laialdane mõiste ja ei saa teda võtta ainult ülikooli korporatsioonidena. Austatud Riigikogu liikmed! Kas meil tööpoolest niiviisi asju aetakse, et iga alluv ametnik võetakse väärnähtuste ilmsikstegemise pärast vastutusele, sellepärast et tema julges oma otsekohesest ülemusest mööda minna ja esineda kaebtusega Riigivanemale? Riigi raudteedevalitsuse ülem on saatnud varustusosakonna vanemale revidendile kirja 30. jaanuaril 1925. a., milles tööpoolest näha on ja milles öeldakse, et juba ettekannete tegemine otsekohesel teel, otsekohesest ülemusest mööda minnes, keelatud on, ja sellepärast siis nõutakse tema käest aru ja võetakse ta vastutusele selles mõttes, et ta riigiteenistus seaduse § 42. põhjal tahetakse vabastada. (J. Holberg, põl: Härra Voiman, ega niisugust korda ei saa maksuma panna, et veltveebel Riigivanema juurde läheb.) Kuulge, härra Holberg, meie põhiseaduse § 15. põhjal on õigus igal vabariigi kodanikul pöörata otsekohe ka kõrgemate ülemuste poole. Seda peab ka täiesti pooldama. Ja veel rohkem, härra Holberg, kas Teie tunnistate siis selle asjaolu õigeks, kui tuleb üks ametnik ja juhhib tähelepanu väärnähtuste peale ja nõuab nende kõrvaldamist, kuid kaebtused jäetakse kalevi alla? Kui Teie oleksite tähelepanelikult minu kõnet jälginud, siis oleksite näinud, mitu korda

Eichelbaum kandis varustusvalitsuse ülemale ja teedeülemale härra Reinok'ile ette. Siis pööras tema kadunud härra Kark'i poole ja pidas nõu, mis ma pean tegema, et väärnähtused on sarnased, ja tollaegne teedeminister härra Kark andis härra Eichelbaum'ile nõu pöörata kirjaliku kaebtusega Riigivanema poole. Ja vaadake, niimoodi see vanem revident talitaski. Kui nüüd tullakse teda süüdistama, et ta oma otsekohesest ülemast mööda minnes Riigivanemale ette kandis väärnähtusi, mis ametkonnas, kus tema teenib, ette tulevad, siis peab ütleva, et tõepoolest, kui meil sarnane olukord edasi kestab, meie kuskile ei jõua. Kõiki neid materjaale läbi vaadates tekib mulje, et kui sarnane korralagedus meil igalpool valitseb, siis inimene väga pessimistlikuks võib minna. Ma ei ole pessimist, aga kui ma selle materjaali läbi lugemin, siis minul küll väga pessimistlikud vaated tärkasid. Kõigil neil asjaoludel pööran ma Vabariigi Valitsuse poole järgmiste küsimistega: 1) Kas on Vabariigi Valitsusel teada ülaltoodud asjaolud? 2) Kas on H. Eichelbaum'i tagandamine ametist seotud tema ettekannetega väärnähtuste kohta raudteevalitsuses? 3) Kas on H. Eichelbaum'i tagandamise-ettepanek riigiteenistusseaduse § 42. põhjal ette võetud ühenduses nende ettekannetega, mille järgi süüdistus on tõstetud, muuhulgas ka raudteeülem V. Reinok'i vastu? 4) Missugune on Vabariigi Valitsuse seisukoht V. Reinok'i suhtes? Ma loodan, et Riigikogu liikmed annavad võimaluse Vabariigi Valitsusele vastata nende küsimiste peale ja seletust anda selle tegevuse kohta, mis raudteevalitsuse varustusosakonnas ette on tulnud.

Juhataja **A. Rei**: Sõna faktiliseks märkuks on teedeministril.

Teedeminister **O. Amberg**: Austatud Riigikogu liikmed! Minu vahelhüüde peale, et endine raudtee vanem revident härra Eichelbaum on vabastatud minu eelkäija härra Virma poolt raudteeülema härra Reinok'i ettepanekul endise Vene seaduse § 3. põhjal, hüüdis härra rkl. Jõeäär vahele, kui härra Voiman tõendada püüdis, et härra Eichelbaum'i vabastamine on ülekohtune, et on häbi, kui minister õigust ei räägi. Selle tõe jaluseadmiseks on mul au faktilise märkusena tähendada, et tegelikult vanem revident härra Eichelbaum vallandati härra teedeminister Virma ajal 5. veebruaril 1925. aastal. See, millest rkl. Voiman rääkis, oli ajutine tagandamine ja pärast võeti ta tagasi. Tegelikult vabastati Eichelbaum aga teedeminister Virma poolt.

Juhataja **A. Rei**: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes arupärimist toetavad, kätt tõsta.

(Hääletatakse.) Käesolevat arupärimist toetab 30 Riigikogu liiget, seega on ta vastu võetud.

14. Vabariigi Valitsuse vastamine E. Jonas'e, M. Martna ja J. Voiman'i arupärimisele kaitseliidu poolt tarvitava omavoli asjus.

Sõjaminister **J. Soots**: Lugupeetud rahvasaadikud! Riigikogu liikmete härrade Jonas'e, Martna ja Voiman'i arupärimise peale on mul Vabariigi Valitsuse nimel au vastata järgmist. Arupärijad oma arupärimises süüdistavad kaitseliitu:

Tema ei olla organiseeritud esiteks nõnda, kuidas sotsialistid tahavad, teiseks, kuna ta põhikirja järgi olla õieti eraorganisatsioon, kelle ülesandeks on abiks olla seaduslikkudele võimudele, see tähendab politseile ja sõjaväele, tegutseda ta sagedasti iseseisvalt ja sellejuures astuda ta sagedasti oma võimupiiridest üle ja teha ülekohtu. Näitena on ette toodud üks fakt Rannu asundusest. Seda arupärimist, mis kirjalikult on sisse antud, põhjendas härra Jonas pikema kõnega. Selles kõnes on ta asunud juba laiemale alusele ja toonud ette kaitseliidu elust väga mitmesuguseid fakte, üles seades väga mitmesuguseid süüdistusi. Aga nende faktide valgustamise selgub ka, et arupärijatel teistsugune arusaamine on kaitseliidu ülesannetest, kui seda kaitseliidu põhikirja ette näeb. Ja sellepärast luban enesele peatuda natuke kaitseliidu ülesannete juures.

Kui teie vaatate põhikirja, siis teie näete, et kaitseliit oma põhikirja järgi on meil seltskondlik organisatsioon. Tema ülesanne on meie põhiseadusliku korra kaitsmine ja selle ülesande täitmiseks peab ta abiks olema vastavate võimudele, kes võivad talle ülesandeid anda, ja need ülesanded võivad ka iseseisvad olla. Aga et kaitseliidu ülesanded iseenesest on riiklikud ülesanded, sellepärast ongi ta korraldatud nõnda, et riigivõimul tema kohta midagi öelda on. Nimelt allub tema operatiivselt täiel määral sõjaministrile, ma toonitan — operatiivselt, ja seda mitte ükski paberil, vaid see on garanteeritud kaitseliidu organisatsiooniga ja nimelt, kaitseliidu operatiivjuhid ei valita mitte, nagu siin ekslikult arupärijad tähendavad, vaid nad määratakse ülevalt poolt. See on operatiiv-alal. Majandusliku ja sise-mise korra suhtes on kaitseliit seltskondlik organisatsioon ja ei allu valitsusele, vaid temal on vabadus tegutseda põhikirja piirides, nõnda nagu ta heaks arvab. Sellepärast on loomulik, et kaitseliidu koosseisu kohta valitsusel ei ole käskivat sõna. Kes siis õieti peavad kaitseliidu liikmed olema ja kes mitte? Arupärijad tahavad tõendada, et mitmel juhusel need, kes kaitseliidu liikmeks olemist väärivad, ei ole sinna

vastu võetud, kuna teised, kes seda väärt ei ole, on vastu võetud. Arupärijad tahavad tõendada, et nemad need õiged hindajad on, kes seal peavad olema ja kes mitte. Aga nemad peavad ometi aru saama, et kui kaitseliit on seltskondlik organisatsioon, kui tema tegutseb oma põhikirja järgi, siis kaitseliit ise määrab ära, keda tema vastu võtab ja keda mitte. (A. Jõeäär, stp: Kommunistide agente on ka sinna vastu võetud.) Võib olla, et on ka. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Kaitseliit ise peab selle eest hoolitsema, et tema sees kommuniste ei oleks, ja kui ta leiab, et mõni inimene temale kohane ei ole, siis on see tema asi, teda mitte vastu võtta. Eksitusi võib igalpool olla ja võib ka siin olla. Igatahes ei saa survet avaldada kaitseliidu enese peale tema liikmete suhtes. Kes siis nüüd õieti sisuliselt seal kõlbaksid olema? Muidugi need, kes neid ülesandeid vabatahtlikult tahavad täita, mis kaitseliidu põhikirjas ette on nähtud. Need isikud võivad olla väga mitmesugustest kihtidest. (Vahelhüüe pahemalt poolt: ... kui teise kodaniku peale tormi jookseb.) Ei, tormi ei ole tarvis joosta. Iga kaitseliitlane annab teatava kohustuse, et kui temale ülesanne peale pannakse, siis ta seda ülesannet ka täidab. Kui ta passiivne on, siis ta sinna ei kõlba. Ma arvan, et kui üks inimene, kaitseliitlane läheb elu ja surma peale püssiga välja, siis peab temal ka õigus olema öelda, kellega tema tahab minna ja kellega mitte, keda tema usaldab kaassõidjaks, ja keda mitte.

Arupärijad tahavad tõendada, et on suurt ülekohtu tehtud, et kaitseliitu on õige halbu inimesi vastu võetud, aga omavalitsuse tegelasi ei ole võetud. Ma arvan, et omavalitsuse tegelaseks olemine ei tee inimest veel sugugi kõlbulikuks kaitseliitu. Meil on ju väga hästi teada, et meie omavalitsuse tegelaste hulgas on ka kommuniste olnud ja nad on kohtu alla langenud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Maakonnavalitsuses ei ole kunagi olnud!) Edasi pean ütleva, et ka see, kui keegi on vabadussõjast osa võtnud, ei ole mingisugune garantii. Vabadussõjast osavõtmine oli sunduslik, ja ka kommunistid võtsid vabadussõjast osa. Ma võin teile näite tuua. Teie teate, et endine rkl. Kägu võttis ka vabadussõjast osa, isegi oli soomusrongi mees, aga pärast, 1. detsembril oli tema aktiivne väljastuja Eesti vabariigi vastu. Ega teie ometi nõudma ei hakka, et niisugused vabadussõjast osavõtjad ja niisugused Riigikogu liikmed kaitseliitu vastu võetaks, kui kaitseliit neid ei taha.

Mis puutub kaitseliidu võimupiiridesse, siis muidugi kaitseliidu organisatsioon peab aitama politseid ja sõjaväge, aga see ei tähenda

sugugi, et ta ainult selle juuresolekul võib neid ülesandeid täita. Näiteks on ju teada, et teatavad isikud antakse politsei valve alla, ja kui politsei ei saa seda valvet pidada, siis on tal täielik õigus seda ülesannet kaitseliidule üle anda, ja kaitseliidul on õigus seda inimest oma valve all pidada. Ehk jälle, teie teate, et politsei peab igalpool korda pidama, aga kui ta kõike seda ülesannet ei suuda täita, siis võib ka kaitseliidu peale sarnaseid kohustusi panna. (E. Jonas, stp: Kaitseliit toimib sagedasti ilma politsei juhtnöörideta!) Mõnel juhtumisel toimib ta ka oma äranägemise järgi, sest kaitseliidul on ka niisugused ülesanded ja kohustused täita, mis iga vabariigi kodaniku peal lasuvad kuritegevuse seisma paneku asjus ja kurjategijate seadusvõimude kätte toimetamiseks. Kui näiteks keegi näeb, et üks inimene tänaval teise kallale pussiga läheb, siis on iga ausa kodaniku õigus, õigemini kohus, seda pussitajat kinni võtta ning ühes pussiga politsei kätte anda. Mina arvan, et see õigus on ka kaitseliidul, õigemini see on tema kohus, ilma et tal politsei käest selleks luba pruugib olla. Kui meie tahame kaitseliidu tegevust õieti hinnata, siis peame silmas pidama seda, et meil on vähe neid inimesi, kes ainult kaitseliidu tegevuses on. Need on ainult kaitseliidu keskjuhatus ja maleva pealikud. Igalpool ei ole isegi maleva pealikud ainult kaitseliidu teenistuses, vaid neil on ka muud kohustused kanda, näiteks rahvaväe ülema kohustused. Suuremal hulgal kaitseliitlastel on kaitseliidus olemine kõrvalamet, ja kui meie kaitseliidu tegevusest tahame rääkida, siis peame nimetama ainult neid fakte, mis nad on teinud oma ametkohuste täitmisel, see on kaitseliitlasena, kui neil kaitseliidu märk juures on. Kui ta aga oma eraelus midagi teeb, siis ei saa seda kaitseliidu arvele kirjutada.

Asudes hindama ja kontroleerima neid fakte, mis arupärimise esitaja härra Jonas ette on toonud, peab kõigepealt tähendama, et mina olen lasknud nende faktide kontroleerimiseks juurdluse toime panna, ja selle tagajärjed kujutavad ettetoodud fakte märksa teisiti, kui seda arupärimise esitaja härra Jonas ette on toonud. (E. Jonas, stp: Ma tõin ajalehtede järgi!) Mille järgi, see on Teie asi, kuid kui Teie midagi põhjendate, siis peavad Teil õiged andmed olema. Ma hakkan neid andmeid selles järjekorras hindama, nagu nad arupärimise põhjendaja poolt on ette toodud. Kõigepealt tähendas härra Jonas, et kaitseliidu organiseerimisel ei ole sotsialistide näpunäiteid silmas peetud, ei ole neid sugugi arvesse võetud. Mina pean ütleva, see ei vasta sugugi tõele. Kaitseliidu põhikiri kinnitati 12. veebruaril 1925. aastal Vabariigi Valitsuse poolt.

Selles valitsuses olid ka sotsialistide esitajad, ja nad ei olnud mitte selle põhikirja vastu, tähendab et olid poolt. (Vahelhüüe E. Jonas'e, stp poolt.) Kaitseliidu organiseerimine sünnib selle põhikirja alusel, millega Teie esitajad nõus olid.

Edasi seletavad arupärijad, et Võrus olla töölisi välja loobitud kaitseliidust. Mina ei saa sellest ütelsest hästi aru, kas tahetakse sellega öelda, et ainult töölisi on välja loobitud. (E. Jonas, stp: Ei mitte, vaid muuseas ka töölisi.) Võru kaitseliidust on välja loobitud mitmesuguseid inimesi mitmesuguste põhjuste pärast ja mitmesugustest kihtidest. (E. Jonas, stp: Kas sinna töölisi järele on jäänud?) Ja mitte üksi Võru malevas ei ole inimesi välja praagitud vaid ka teistes. Kui vaadata andmeid Võru maleva kohta, siis leiame, et seal on välja loobitud aasta jooksul 31 inimest ja mitte ainult töölisi, vaid nende hulgas on töölisi, kaupmehi, kullasseppi, õpetajaid, taluomanikke ja ka asunikke. Seda esiteks. Teiseks on välja loobitud väga mitmesuguste põhjuste pärast ja mitte ainult meelsuse pärast. Näiteks on välja praagitud halva ülespidamise pärast, sellepärast et revolvreid on paugutatud seal, kus seda tarvis ei ole, varguse pärast, sellepärast et ühisesse väerinda on kuulunud jne. Üldse väga mitmesuguste põhjuste pärast.

Edasi tähendas härra Jonas, et kaitseliitu ei ole võetud Valga maakonnaavalitsuse liikmeid selle peale vaatamata, et nad seda kõigest hingest on tahtnud. (E. Jonas, stp: Kes seda ütles, et kõigest hingest on tahtnud.) See selgub Teie arupärimise põhjendusest. Minu andmed aga näitavad, et nad ei ole selleks sugugi soovi avaldanud. Valga maakonnaavalitsusel on 4 liiget, nende hulgas 3 sotsialisti. Üks ei ole sotsialist ja see on kaitseliitu astumiseks soovi avaldanud, nii kuidas kord ja kohus. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kes see on?) See on Ruus. Tema on soovi avaldanud kaitseliitu astuda, on selleks soovitajad ette toonud, tema on ka kaitseliitu vastu võetud ja isegi maleva pealiku abiks määratud. Kolm teist maakonnaavalitsuse liiget ei ole kaitseliitu astumiseks soovi avaldanud ja sellepärast ei ole ka kaitseliidu juhatus saanud neid vastu võtta. Ühe vastuvõetud liikme tõenduste järgi olla need kolm põhimõttelikult kaitseliidu vastased, need kolm liiget on ise ka üle kuulatud, ja nad tõendavad, et nad ei ole soovi avaldanud kaitseliitu astuda. (M. Martna, stp: Misuguse kohtu poolt üle kuulatud?) Juurdlustegija poolt. Nad lisavad aga ka juurde, et nende arusaamise järgi oleks pidatud neid paluma kaitseliidu organiseerimisest osa võtta. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ega Valgas kaitseliitu ei ole organiseerinud maakonna-

valitsus, vaid seal on kaitseliitu organiseerinud kohalik rahvaväeülem ja garnisoniülem, nimelt praegune kaitseliidu ülem kolonel Roska. Nende poole on pööranud patriootilised isikud, avaldades soovi kaitseliitu astuda, ja kolonel Roska on kutsunud need isikud kokku kaitseliitu asutama. Nende sooviavaldajate seas ei ole need ülemaltähendatud kolm isikut olnud, nähtavasti arvavad nad, et nad on suured mehed, keda oleks pidanud paluma. Kui läinud korral härra Jonas rääkis suurusehullustusest, siis minu arvates oleks tema võinud need sõnad siia tuua, kus nad palju kohasemad oleksid, kui mõnel teisel kohal. (E. Jonas, stp: Ei ole seal mingit suurusehullustust.)

Edasi tõendas härra Jonas, et Viljandimaal ei olevat isegi reservohvitseri võetud kaitseliitu. See ei vasta tõele. Juurdlustusest selgub, et niipalju, kui palju reservohvitseridest on Viljandimaal soovi avaldanud kaitseliitu astuda, niipalju on ka kaitseliitu vastu võetud. Ma pean aga juurde lisama, et seal on üks nendest juba välja aetud. (M. Martna, stp: Välja aetud?) Jah, ära aetud, härra Martna, ja ma ütlen Teile kohe, kuidas selle äraajamisega lugu oli ja kes see äraaetav oli. See, keda seal oli ära aetud, on rahvuse poolest rootslane. Tema tuli Rootsi vabatahtlikult Eestisse, sai pärast Eesti alamaks, jäi Eestisse teenima ja teenis ka Eesti kaitseväes. (M. Martna, stp: Noh, ta on ju siis nüüd eestlane.) Leth on tema nimi ja ta elab Heintali mõisas. (J. Vain, stp: Kas kaitseliit on rahvuslik asutus või midagi muud?) Öeldakse mõnede küsimiste kohta, ei parem on, kui nende peale ei vastata. Selle leitnant Leth'i kohta pean ütleva, et ta oli küll jäetud Eesti sõjaväkke teenima, aga ei viitsinud Eesti keelt ära õppida, ningtolleaegsel sõjaministril härra Anderkopp'il tuli teda Eesti keele puuduliku oskuse pärast sõjaväeteenitusest välja heita. Siiski, kui ta avaldas soovi kaitseliitu astuda, võeti teda sinna vastu, aga pärast seda, kui ilmus sõjaministri käsukiri, millega ta sõjaringkonnakohtu alla antakse ja vastutusele võetakse, et ta riigi kahjud, mis tal katmata jäid, ära kataks ja pärast seda, kui kohalik rahukohtunik teda võttis vastutusele paragrahvide alusel, mis räägivad jooibud olekus viibimisest avalikus kohas, määratsemisest ja võimudele vastuhakkamisest, siis arvas kohalik kaitseliidu juhatus, et niisugusest reservohvitserist tuleb loobuda, ja heitis ta kaitseliidust välja. See on Viljandimaal ainuke juhatus, kus kaitseliidust on reservohvitser välja aetud, ja ma arvan, et arupärijad pahaks ei pane, kui kaitseliit niisugust isikut eneste seas ei salli. (M. Martna, stp: Meie teame, et härra minister kõigis asjus nii puhas on.)

Edasi tõi härra Jonas ette, et Petserimaal olevat malevkonna juhatusel valimisi võltsitud, nimelt olla kutsutud juhatusel valimisele teatud arv või grupp kaitseliitlasi, et oma kandidaate läbi viia, ja sellepärast olla rahulolematud suur. Selle asja kohta on ka juurdlus toime pandud, millest selgub, et see süüdistus täiesti aluseta on. Sel aastal ei olegi seal malevkonna juhatusel valitud, vaid malevkonna juhatusel valimine on olnud läinud aastal ja järgmiselt. Petseri malevkonda on esialgu vähe inimesi sisse astunud, umbes 60 ümber, ja sellepärast on organiseerijad arvanud tarvilikuks enne juhatusel valimist teha veel üks kihutuskoosolek ja sellele kihutuskoosolekule on saadetud kutsed kõigile kaitseliitlastele, see tähendab umbes 60 isikule ja kõigile neile isikutele, kes Petseris elavad, ja keda kaitseliidu juhtivad jõud arvasid vääriliseks, et nad kaitseliitu saaksid vastu võetud. Ja koosolekule tulid ka kokku niihästi kaitseliitlased kui ka teised, keda sellele koosolekule oli kutsutud. Kui kõned olid peetud, tehti ka ettepanekud, kaitseliitu astuda. Kui piletid olid välja jagatud, siis umbes 20 isikut kirjutasi alla, et nad tahavad kaitseliitu astuda. Juhatus on nad ka vastu võtnud. Sellega on ka õieti see kihutuskoosolek lõpetatud, ja pärast kohe on olnud kaitseliidu malevkonna peakoosolek, kus siis kaitseliidu juhatusel valimine päevakorda on tulnud. Siis on ka palutud neid isikuid, kes kaitseliitu ei ole astunud, koosolekult lahkuda, ja nad on ka lahkunud. Järele jäänud kaitseliitlased, niipalju kui neid koos oli, on kõik juhatusel valimisest osa võtnud. Siin on mul originaal allkirjad, millest näha, kuipalju neid üldse koos oli. Nimelt oli koos 76 isikut, see on 87% tervest malevkonnast, ja ainult 13% puudus. Kutsed, nagu öeldud, olid kõigile saadetud, aga kõik ei olnud ilmunud. Aga ega siis puuduvad 13% kunagi ei moodusta enamust. Öelda, et siin on valimisi võltsitud, see on täiesti aluseta. Võib olla et arupärijad on sõnas eksinud, ehk on mõeldud malevkonna asemel malevat. Maleva juhatusel valitakse teisiti, seal ei tule mitte kõik kaitseliitlased kokku, vaid ainult malevkondade esitajad. Aga ka see valimine on läinud aastal ja seaduslikult toimetatud. Nii et ka siin on võltsimise süüdistus täiesti aluseta. Kui öeldakse, et kohalik rahvas ärevuses on, siis võib olla, et seal arusaamatus on. Võib olla nad arvavad, et kui nad juba kihutuskoosolekul olid ja alla kirjutasi, et nad siis ka juba kaitseliitlased olid, ja et kui neil ei lastud valimisest osa võtta, et see nende arvates ülekohus on. Aga see käib ometi põhikirja vastu, seda ei saa ju teha.

Edasi tõi härra Jonas ette, et Vastsemõisas üks hulgas on, nimelt Leida Kiilas, keda on vääriliseks arvatud kaitseliitu vastu võtta.

See on õige, et ta hulgas on, aga on ka õige, et ta ei ole kunagi kaitseliidus olnud. Ma ei tea, missugune naljahammus teile seda juttu on ajanud.

Edasi toovad arupärijad ette, et Petseris on kaitseliiduülem major Soo ja tema abi Beresin peksnud kedagi Bakin'it. Selles faktis on niipalju õigust, et niisuguse kaebusega on esinenud Bakin, ja et see kaebus on läinud politsei kaudu rahukohtusse. Aga on ka õigus, et rahukohtunik on selle asja tühjaks mõistnud, nimelt leidis tema selle süüdistuse aluseta olevat, ja mõistis Soo ja Beresin'i õigeks. (E. Jonas, stp: Kaitseliit avaldab kaebaja peale survet, et see oma kaebuse tagasi võtaks.) Olge lahked, vaadake, kohtuotsus on siin, ja mis teie minust siis veel tahate? Aga ma peatan selle asja juures veel. Oletame, et oli tõesti kõrtsikakelus, aga mis õigusega teie siis kirjutate seda kaitseliitlaste arvele? (E. Jonas, stp: Kas Soo ei ole siis kaitseliitlane?) Tema on ka rahvaväeülem, ja tema ei olnud seal kõrtsis mitte oma kohuste täitmisel. Teie teate väga hästi, et Beresin oli maakonnavalitsuse esimees, et kaitseliidu amet on temal kõrvalamet. Aga kõrtsiskäimise ajal temal mingisugust kaitseliidu märki juures ei olnud, ja tema seal kunagi kaitseliitlaste ametikohuste täitmisel ei ole olnud. (E. Jonas, stp: Kaitseliit on siis teie arvates puhas, kõik on korras?) Kui mul kohtuotsus käes, siis pean ma selle otsuse järele talitama. Või tahate teie öelda, et kohus on valesti mõistnud. Ja kui meie isegi oletame, et kõrtsis kakelus oli, mis õigusega teie siis nimetate kaitseliitlasi? Nemad on kõrtsis kui eraisikud olnud. (L. Johanson, stp: Aga kes teeb siis kindlaks, kas kakles kaitseliitlane või eraisik?) Ka kaebaja ei tõenda, et nendel kaitseliidu märgid oleksid juures olnud. Keegi seda ei tõenda. Ja mis see asi siis kaitseliidusse puutub?

Edasi toovad arupärijad ette, et Viljandi- maal Viiratsi vallas keegi Kadai käib püssiga ümber ja ähvardab tee peal inimesi püssiga maha lasta. Selle fakti juures tahaksin mina natukene rohkem peatuda. Tehtud juurdlustest selgub, et Kadai kui ka see kaebaja Metsamärt oma vahel vanad tuttavad on, nimelt koolivennad. Nende tutvus ei ole katkenud ka pärast seda, kui nad koolist on lahkunud. Nimelt on isand Metsamärt olnud Kadai ema juures teenijaks, see tähendab, üks oli perepoeg ja teine sulane. Kaks koolivenda, kes ka sõjaväes on teeninud, on ka vastavalt oma annetele sõjaväes hindamist leidnud. Nimelt on isand Kadai sattunud õppeeskadroni ja temast on välja tulnud hea ratsaväe allohvitser. Tema koolivend Metsamärt on sattunud ka väeosasse, ja on sattunud kõigepealt kohtu alla ja on saa-

nud 6 kuud vangistust nende paragrahvide põhjal, mis räägivad vargusest osavõtmisest. Aga sellega ei ole asi veel lõppenud. Varsti on tema sattunud veel suurema kohtu alla, sõjaringkonnakohtu alla, ja seal on ta saanud kaks asstat vangistust, nende paragrahvide põhjal, mis räägivad murdvargusest. (E. Jonas, stp: Metsamärt on „Kaja“ toimetuse liige.) Kus tema toimetuse liige on, selle küsimuse juurde tulen ma veel tagasi. Kannatage natuke, ärge jooke ette. Need koolivennad, kui nad sõjaväeteenistuse olid lõpetanud, hakkasid tegutsema igaüks oma annete kohaselt. (Naer.) Kadai kui allohvitser astus ratsa kaitseliitu ja temast sai hea kaitseliitlane, aga Metsamärt—temal olid tõesti kirjanduslikud kalduvused,—(Naer.) tema hakkas vennalvõrse külatüdrukute ja poiste kohta kirjutama ja ajas nad vihale. Peale selle hakkas tema ajalehtedes õnne katsuma, aga igakord ei võetud tema kirjutusi vastu, ja siis, kui seda ära ei trükitud teksti sees, siis ta katsus seda kuulutustes. Ma toon teile siin ühe kuulutuse ette, mis nähtavasti pärast seda, kui tema Kadai'ga tülli läinud, oli kirjutatud. See on „Sakala“ nr. 21. s.a. Viljandi leht, ja siin kuulutuste leheküljel leiame järgmist: „Kõige enam sellele, kes päästis minu mõrtsukate käest, kui ka kõigile teistele, kes mulle möödunud kuul kuidagi viisi oma abi lubasid, ükskõik mil viisil see sündis, sellega ära hoides mind viletsusse ja mitte-meeldivasse liiki sattumise eest, tahan ma tänusõnu öelda. Ma pean oma pühamaks kohuseks kõigile neile öelda tuhat tänu. 16. veebruaril 1926. Heinrich Metsamärt“. (J. Vain, stp: See on peaaegu luuletus.) Peaaegu luuletus jah. See mees teab, et olid juubelid suurtel kirjanikkudel, nagu Kitzberg'il ja Vilde'l, ja neil oli niipalju austajaid, et nad ei suutnud neid isiklikult tänada, vaid tänasid ajalehtedes. Ja Metsamärt loeb ennast nüüd ka nii suureks meheks, kellel niipalju heategijaid, et tema ei suuda isiklikult neid tänada, ja teeb seda ajalehe kaudu.

Mis puutub käesolevasse juhtumisesse, mis Kadai ja Metsamärt'i kohta arupärimises ette on toodud, siis see olnud järgmine: Nimelt on, nagu ma juba ennem ütlesin, Kadai ja Metsamärt vanad tuttavad olnud. Siis on Metsamärt läinud Kadai juurde külla, Kadai pole aga kodus olnud, ja Metsamärt jäänud siis tema ema juurde. Seal vaadanud ta ringi ja temale hakkas meeldima üks elektrilatern või -lamp ning Metsamärt on selle ära võtnud. Kadai emale seletanud ta sellejuures, et see tema lamp olla, mis siia jäänud. Ema ei teadnud sellepeale midagi vastata, ja nõnda on Metsamärt selle lambi ligi võtnud. Tehtud juurdlust ei selgu, kumma lamp see õieti on, sest Kadai

ütleb, et see tema oma on, Metsamärt aga ütleb, et see tema oma. Kuid ma arvan, et käesoleval juhtumisel ei ole põhjust kahelda, kumb see omanik oli, sest Metsamärt'i reputatsioon on kohtuga kindlaks tehtud. Paar päeva pärast seda tuli Kadai juurde üks tema sõber nimega Eller külla Tarvastust. Ja kui juba küllalt juttu oli aetud, oli tema sõbraga metsa läinud ja võtnud ligi mitte vintpüssi, nagu siin tahetakse tõendada, vaid jahipüssi — seda tõendab Eller. Kui nad metsast olid läbi läinud, näinud nad, et isand Metsamärt... (J. Vain, stp: Tema vana sõber!) jah tema vana sõber, läheb üle nurme naabritalu poole. Ja seal tuli Kadai'le vististe meelde see latern, ja Kadai keerab ennast Metsamärt'i poole ja tahab tema juurde minna. Kuid Metsamärt'i südametunnistus ei olnud puhas, tema näeb Kadai't ja lisab sammu juurde. Ka Kadai lisab sammu juurde. Metsamärt pistab siis jooksma, ka Kadai hakkab jooksma. Kadai nähes, et Metsamärt'ile järele ei jõua, hüüab: Pea kinni, ma tahan juttu ajada. See vastab:

Kui tahad juttu ajada, siis aja sealt, aga ära ligi tule. (Naer. Vahelhüüe: Kas ta oli siis jala või ratsa seekord?) Muidugi jala mõlemad, sest kui Kadai ratsa oleks olnud, siis oleks ta ju Metsamärt'ile järele saanud, kuid Metsamärt jõudis eest ära. Lugu arenes aga nõnda. Mõne päeva pärast on Kadai naabritalus külas olnud, ja sinna tulnud ka Metsamärt. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Jälle mõlemad koos!) Jah, jälle puutusid mõlemad kokku. Enne on aetud ühest ja teisest asjast juttu, viimaks aga, kui nad üksi jäänud... (J. Vain, stp: Kas aida juures või toas?) Nad on mõlemad toas olnud ja istunud kõrvuti voodiääre peal. Ja kui nad nõnda toas voodiääre peal istunud, küsinud Metsamärt Kadai käest: Miks sa mind eile lasta tahtsid? Siis olla Kadai vastanud: Ma ei tahtnud sind lasta. Kui mina sind lasta oleksin tahtnud, siis oleksin ma ka lasknud. Siis olla Kadai veel öelnud, et kas sa ei tea, et kaitseliitlasel on õigus igaüht käskida seisma jääda, ja kui see ära jookseb, on tal õigus teda lasta. (L. Johanson, stp: Kas on seda õigust või ei ole?) Kui tema on ametikohuste täitmisel, siis küll, kui temal on näiteks kindel post antud, kus inimesed läbi käia ei tohi, siis võib ta seda. (L. Johanson, stp: Harilikult nad ei ole ju postil.) Harilikult vast ei ole kaitseliitlasi tarvis postile panna, aga ma kõnelen sellest, kui seda tarvis on teha. Metsamärt tõendab, et Kadai viimase lause olla öelnud, aga teised tunnistajad ja Kadai ei tõenda seda mitte. Üks tunnistajatest ütleb veel, et Metsamärt olla teda kaubelnud nõnda

tunnistama, kuid see vastanud, et tema ei või seda mitte tunnistada, sest seda pole kuulnud. Nõnda on asja faktiline külg. Ja nii ei vasta sugugi tõele, et kaitseliitlane kuskil tee peal on vintpüssiga seisnud ja inimesi seisma käskinud jääda. Küll aga on Kadai jahil olnud, kuid siis ei ole ta kaitseliidu kohuste täitmisel. Ka ei saa Kadai juttu Metsamärt'iga mingiks kaitseliitlase ametlikuks jutuks pidada, vaid see on vana tuttavate omavaheline arvete öiendamine. Nii-sama ei ole ka see jutt, mis neil voodiääre peal oli, kellegi kaitseliitlase ametlik jutt. See oli niisama nende omavaheline asjaöiendamine. (M. Martna, stp: „See ei ole kellegi kaitseliitlase jutt“ — seda lauset võiksid mõlemad — Kitzberg ja Vilde tarvitada. J. Vain, stp: Aga see Metsamärt olla poliitikamees ka. M. Martna, stp: „Kajas“.) Ei, „Kajas“ ta pole, vaid nagu ma näitsin „Sakalas“ kuulutustes avaldab ta oma tööd. Edasi on rkl. Jonas toonud terve rea fakte kaitseliidu kohta. Nii olla üks kaitseliitlane oma kaaslane Maasik'u maha lasknud. See ei vasta tõele. Kaitseliitlast Maasik'ut haavas õnnetu juhtumise läbi surmavalt kaitseliidus mitte seisev kodanik Arved Vasar kaitseliitlase Ilves'e püssiga. Asjakäik, mis juurdlusel selgunud, oli lühidalt järgmine: 27. mail 1925. a. valmistasid Vasar ja Ilves, kes mõlemad Valga poeglase gümnaasiumi lõpuklassi õpilased olid, viimasele lõpukatsel ette Ilves'e korteris. Pärast õppimist otsustasid mõlemad jalutama minna, mille tõttu Ilves kööki pesema läks, Vasar'it üksi tuppa jättes. Jäädes üksi võttis Vasar seinalt Ilves'ele kui kaitseliitlasele väljaantud vintpüssi ja hakkas seda vaatlema, laadides püssi ühe seina äärest väiksel laualt võetud lahingu padruniga, mida õppepadruniks arvas. Sihtides päästis Vasar kuke, kuid just sel hetkel astus sisse kolmas sama klassi õpilane ja kaitseliitlane Maasik, kes kodust Ilves'e poole tuli, sattus lasu ette, mille tagajärjel rinnust surmavalt haavata sai. Laskja Vasar, nagu eelpool tähendasin, ei olnud kaitseliitlane. Asja hakkasid juurdlema otsekohe kriminaalpolitsei ja kohtuvõimud. Et aga siin õnnetu juhtumisega tegemist oli, lõpetati asi Tartu-Võru rahukogu prokurööri poolt ära. Nõnda on selle asja tegelik külg.

Edasi seletatakse, et septembrikuul läinud aastal olevat kaitseliitlane Petrov maha lasknud Maritov'i. Juurdlusel on selle kohta selgunud järgmist: 6. septembril läinud aastal ilmus Harju kompanii kaitseliitlase Petrov'i talusse sama valla elanik Maritov. Maritov on olnud joovastanud olekus, ja kui Petrov'i naine talle selle kohta märkuse teinud, on Maritov

karanud selle kallale ning ähvardanud teda „Nagan“ süsteemilise revolvriga. Kui Petrov'il on õnnestanud Maritov'ilt revolvrilt ära võtta, siis on see haaranud pussi ja tahtnud sellega pererahva kallale minna; ka selle tapariista on Petrov temalt ära võtnud ja ta majast välja saatnud. Vähe aega pärast seda on Maritov tagasi ilmunud vintpüssiga ja oma õuel oleva Petrov'i peale sihtinud, et Petrov just õuel hobust sadulasse seadis, et politsei juurde teatama sõita salajasest sõjariistade olemasolemist Maritov'il, ja et temal kaitseliidu püss kohe käepärast oli, siis laskis ühe paugu pealetungija Maritov'i peale, mis teda surmavalt haavas.

Maritov ei olnud kaitseliitlane, ega olnud temal ka mingisugust luba laskeriistade hoidmiseks. Peale selle on Maritov juba varem mitmel korral kohalikke elanikke ähvardanud maha tappa ja olevat ka paaril korral mõne peale lasknud, küll mitte tabanud.

See asi oli politsei- ja kohtuvõimude juurelda, ning 31. detsembril läinud aastal esitas kohtupalati prokuröör kohtule „asja äralõpetamiseks, kui kuriteomärke mitte kandva“. Kohalikud elanikud ütlevad, et kaitseliitlane Petrov neid alalisest hirmust päästnud, isegi olla Maritov'i ema matmise juures tähendanud: „parem juba, et tema surma sai, kui et tema teise oleks tapnud“.

Edasi seletatakse, et Liisa Siiman olevat kaitseliitlase poolt haavata saanud. See kirjeldus vastab tõele. Pärnumaa malevas on tõesti juhtumine ette tulnud, et kodanik Liisa Siiman on endise kaitseliitlase Jaan Vaher'i poolt haavata saanud. Asjaolud olid järgmised. Häädemeestes oli laat. Laadal on poisid hakanud lärmitsema ja lubanud Häädemeeste mõisa minna. Siis on üks kaitseliitlane, nimelt Vaher, kes mõisas elas, püssi võtnud, et neile vastu astuda. Kui ta majast välja tulnud, hakanud ta püssi laadima. Kuid seal on püss lahti läinud ja üht möödaminejat jalakäijat naisterahvast Liisa Siiman'i haavanud. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Jah, ega ta targem ei olnud, kui laadised. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Lubage veel natukene edasi rääkida. See asi oli kohtus arutamisel, ja kohus leidis, et Vaher on süüdi ettevaatamatult sõjariistaga ümberkäimises, ja mõistis talle valju noomituse. Kannataja ja Vaher aga leppisid ära, kusjuures Vaher pidi maksma Liisa Siiman'ile valuraha 6.500 marka. Selle süüte avaliku-tulekul heideti Vaher kaitseliidust välja.

Edasi seletatakse, et kaitseliitlane Villem Voiman olevat ühe nõdrameelse inimese, nimelt Zimmerman'i peale jahti pidanud, teda raskelt haavates. Fakt iseenesest on õige,

kuid olud ei ole õieti ette kantud. Asjalugu on järgmine olnud: septembrikuul 1925. a. on üks tundmata isik ilmunud Vaimastvere valda Kuberi talu õue, kus ähvardanud kõiki kui burshuisid ära tappa. Selle peale on samas talus elutsev naiskodanik Hilda Kork, 22 a. vana, hirmunult akna kaudu välja läinud ja kaitseliitlase Villem Voiman'i appi kutsunud. Viimase tulekut nähes on tundmata isik metsa läinud, kus asub Uuetoa talu heinaküün, minnes ähvardanud Voiman'i: kas mina teid lasta ei oska. Kaitseliitlased on küüni ümber valve korraldanud ja tundmata isikut küünist välja kutsunud, mida aga viimane ei ole teinud, vaid ähvardanud, kes küünile ligineb, see niklit saab. Kaitseliitlane Ein on ühe paugu hoiatuseks õhku lasknud, kuid sellest hoolimata pole isik välja tulnud ja alles siis, kui Ein ja Voiman küüni pihta mõned paugud olid lasknud, teatanud: olen haavatud ja välja tulla ei saa. Kaitseliitlased on selle järele küüni läinud, kust tundmata isiku seljast ja säärest haavatuna leidnud, isik on ennast Aleksander Zimmerman'iks nimetanud. Sellejärele on kaitseliitlased Zimmerman'i Vaimastvere vallamajja toimetanud.

Sellejuures tuleb mul meelde üks juhtumine, mis omal ajal Vene ajalehtedes oli. Nimelt oli suur Vene bassilaulja Schaljapin Mustamere rannas suvitamas, tema juurde oli keegi inimene öösel sisse tunginud, ja Schaljapin oli selle inimese maha lasknud. Kuid pärast selgus, et see inimene oli nõdrameelne olnud. Sel korral leidis ka üks ajaleht, kes Schaljapin'ile nõdrameelse inimese mahalaskmise pärast etteheiteid tegi, kuid teised lehed seletasid, et Schaljapin'il pole mingit süüd, sest ega tema ei teadnud, kes see inimene oli, kes öösel tema juurde sisse tungis, kas nõdrameelne või mitte. Nii on ka käesoleval juhtumisel.

Kui keegi võõras mees maja õues karjub ja ähvardab tappa, ning majas olev ainuke naisterahvas peab läbi akna abi otsima minema, siis ei ole teist teed, kui tuleb temaga, kui kurjategijaga ümber käia, sest keegi ei teadnud, et siin nõdrameelsega tegemist on. Ja kui ka oleks teada, oleks teda tarvis ikkagi kinni pidada, ja kui tema vastu hakkab, siis ei ole muud teha, kui temale tuld anda. Väga kahju, et meil nõdrameelseid lastakse niiviisi ümber hulkuda ja neid kinni ei peeta. Kui see nõdrameelne oleks selle naisterahva ära kägistanud ehk tapnud, kas siis ka kaitseliitlased oleksid pidanud pealt vaatama? Ja kui nad seda oleksid teinud, kuidas oleks siis nende teguviisi hinnatud?

Edasi teevad arupärijad etteheiteid, et ühel juhtumisel Vene-Balti tehase kaitseliidu

patrull väljas olnud. See olla nende arvates surveavaldus. Asi ei seisa surveavalduses, vaid patrullid olid välja pandud heakorra ja julgeoleku alalhoidmiseks. 22. oktoobril 1925. aastal lõpetasid Vene-Balti tehase töölised töö majanduslikkudel põhjustel. Streikijatega ühinesid ka elektriijaama ja pumbamaja töölised, mille tõttu poolsaare elanikud, umbes 5000 inimest, väga raskesse seisukorda sattusid — ilma veeta ja valgusteta. Ööl vastu 22./23. oktoobrini valitses Kopli poolsaarel täielik pimedus ja veepuudus. Samal ööl puhkes lahti tulekahju, mida vaikse ilma tõttu koduste abinõudega kustutada suudeti. Halvemal juhtumisel oleks see võinud hädaohhtlikuks saada tervele poolsaarele, sest tööliste majad, mis on puuehitused, asuvad väga üksteise lähedal. Teisel päeval kujunes ilm tuuliseks ja oli karta, et sarnase ilmaga, kui tuli lahti peaks pääsema, see tööliste koloniile hädaohhtlikuks muutub, mida võimaldas ka täielik veepuudus. Sellepärast pandigi patrullid välja. Arvesse võttes eelpooltoodud seisukorda ja seda, et mõned üksikud arusaamatud inimesed võiksid tekkinud olukorda ära kasutada ning elektriijaamas ja veevärgi juures tööleasunud isikutele vahele segada, oli Kopli malevkonna pealik sunnitud igasuguste arusaamatuste lahtipuhkemise ärahoidmiseks patrulle määrama. Ühtlasi tegi tema patrullile ülesandeks tulekahjude lahtipuhkemisel vastavatesse asutustesse viibimata teatada. 24. oktoobril selgus, et häda on möödunud ja patrullid võeti maha. Patrullide määramine ei sündinud mingisuguse hirmutamise ega surve otstarbel, vaid heakorra ja julgeoleku alalhoidmiseks. Mulle näib, et siin mingisugust omavolitarvitamist kellegi vastu ei olnud. (L. Johanson, stp: Iga asja võib väga hästi tagantjäreli põhjendada. See oli surveavaldus.) Hoopis vastupidi, see oli surveavaldusele vastuseisimine, nimelt et nende kallal, kes elektriijaamas ja pumbamajas töötasid, vägivalda ei tarvitataks. (L. Johanson, stp: Ilma palgata töötasid.) See on nende asi, kuidas nad töötasid, aga vägivalda nende kallal ei tohi lasta tarvitada.

Edasi öeldakse arupärimises, et kaitseliitlane Tiits laskis kaitseliitlasele Norman'ile kuuli kõhtu. Selle fakti asjaolud on järgmised: kaitseliitlane Tiits laskis maha Norman'i, kuid mitte vintpüssiga, vaid oma erarevolvriga. See sündis kella 8 paiku õhtul ratsakaitseliitlase Tiits'u korteris Öuna tänaval, kuhu olid tulnud Norman ühes oma abikaasaga. Kaitseliitlane Tiits ja Norman hakkasid vintpüssi puhastama ja kui sellega lõpule jõuti, võttis härra Tiits ka oma isikliku revolvri, mis ta

politsei loaga oli muretsenud, ja hakkas seda puhastama. Revolver oli kogemata lahti läinud, kõlas pauk ning tabas Norman'i kõhtu. Juhtumine sündis nende kahe härra vahel väljaspool teenistuskohuste täitmist ja mitte kaitseliidu poolt väljaantud vintpüssiga, vaid isikliku revolvriga, missugune juhtumine kaitseliitu ei puutu. Juurdlus on vastavate võimude poolt käima pandud. Juurdluse materjaalid on kohtu-uurija käes, mida välja ei anta. Nõnda on siin tegemist õnnetujuhtumisega, mis on sündinud erasõjariistaga ja väljaspool teenistust, ja sellepärast seda kuidagi kaitseliidu arvele kirjutada ei saa.

Edasi tähendas arupärimise põhjendaja, et Pärnus on kaitseliitlase püssiga haavata saanud Leida Jürgens. Härra Laarman'i vahelhüüde peale tähendas härra Jonas, et Teie ei saa ometi salata, et kaitseliitlane Leida Jürgens'i laskis. See viimane ütetus ei ole juba õige. Asjaolud selle kohta olid järgmised: Naiskodanik Leida Jürgens elab Pärnus ühes korteris kaitseliitlase Bruno Schmidt'iga. 23. jaanuaril 1926. aastal võttis naiskodanik Leida Jürgens kaitseliitlase vintpüssi ühes padrunitega ja hakkas seda laadima. See sündis sel ajal, kui kaitseliitlast ennast kodus ei olnud. Vaevalt suutis tema, Leida Jürgens, ühe kuuli laadida, kui püssiga hooletult ümberkäimise tõttu püss avanes ja kuul läbistas L. Jürgens'i jala. Leida Jürgens seletab, et tema võtnud ise püssi ja tahtnud proovida, kas mõistab veel püssiga ümber käia. Nii sai Leida Jürgens haavata hooletu püssiga ümberkäimise tõttu, mis tingitud Leida Jürgens'i oskamatusest, ja keegi kaitseliitlane pole siin süüdi.

Ettekantud juhtumise kohta toimetatud juurdlus on esitatud 15. jaanuaril kohtupalati prokurööri nooremale abile, kelle poolt juurdlus lõpetatud ja politseile tagasi saadetud kriminaal kohtupidamise seaduse § 253. korras alalhoidmiseks. Nõnda on fakt kinnitatud, et Leida Jürgens ennast ise juhuslikult on haavanud.

Edasi tõendavad arupärijad, et kaitseliit olla omavoli tarvitanud Vana-Karistes ja olla seal mitte ainult politsei, vaid ka kohtu funktsioone enese peale võtnud. Asjaolud selle kohta aga räägivad järgmist: Vana-Karistes on külas talumeeste vahel tüli tekkinud viljapeksumasina korra pärast, nimelt kui ühes talus viljapeksmine lõppenud, on masinatahtjaid kahest külast olnud. Meeleolu masinatahtjate vahel on kaunis ärevaks läinud, ühe poole mees on teise poole mehe hobust teibaga löönud ja teise poole mees on jälle oma vastaspoole mehele vitsaga pähe löönud. Selle tüli juures on olnud ka kohaliku kaitseliidu maleva rühmaülem, ja kui tüli juba

suureks on läinud, siis on rühmaülem ähvardanud kaitseliitlasi püssidega välja kutsuda ja üht vastaspoole meest kinni kõita. Ühtlasi on ta ka arvamist avaldanud, kelle juurde peksumasin peaks viidama. Aga kaitseliitlasi püssidega siiski välja pole toodud, vaid see on jäänud ainult ähvarduseks. Pudruküla mehed on siis võidu saanud, hobused ette rakendanud ja masinaga minema sõitnud. Kui nad Taarimäele jõudnud, on neile vastu tulnud kohalik konstaabel ja masinatarvitajate ühisuse esimees, kes tüli lahendanud ja masina sinna käskinud anda, kuhu kaitseliidu rühmaülem oli näidanud. Nõnda oli rühmaülem asja sisuliselt õieti otsustanud, aga vormiliselt ei oleks ta pidanud ennast oma kaitseliidu rühmaülem nimetusega asjasse segama. Mingisuguseid kaitseliidu tundemärke see rühmaülem sel ajal ei kandnud, järelikult ta ei olnud oma ametikohuste täitmisel. Aga see oli taktipuudus, et ta ennast siin kaitseliitlasena maksma tahtis panna. Seda on ka kohalik maleva juht arvesse võtnud ja ta rühmaülem ametist tagandanud. Mingisugust politseivõimule vahelesegamist siin ei olnud, ei olnud ka kohtunikkude funktsioonide oma peale võtmist, sest masina korda ei määra ei politsei ega kohus, vaid ühisuse juhatus. (E. Jonas, stp: Miks Teie neid tunnistusi ette ei loe. Ma palusin neid ette lugeda.) Mul on tunnistusi väga palju, ja ma loen neid ainult kokkuvõttes ette. Aga ma võin ka mõnikord üksikuid tunnistusi ette lugeda! (M. Martna, stp: No lugege seekord ometi üks Sosi tunnistus meie meelega ette.)

Arupärijad pahandavad, et Vana-Karistes mõningaid mehi ei ole kaitseliitu võetud, või on sealt välja aetud. Vana-Karistes on tõesti kaitseliidust tagandatud kaks meest, üks sellepärast, et temal kommunistlikud kalduvused olid ja teine sellepärast, et ta suur kakleja oli, igalpool käis ja tüli noris. Kaitseliit arvab, et niisuguseid mehi temal tarvis ei ole.

Edasi toovad arupärijad vahejuhtumise Rannu asundusest. Et see vahejuhtumine arupärijate poolt aga küllalt õieti valgustatud ei ole, siis ma luban enesele selle vahejuhtumise ette kanda nõnda, nagu ta juurdlusel selgus. Nimelt elab Rannus üks naisterahvas, kelle poeg teenib Vene punaväes. Poeg ei ole sidemeid oma emaga katkestanud, vaid kirjutab temale. Käesoleva aasta algul läinud koha peal jutud laiali, et see punaväelane on Rannus käinud. Küsitud ka emalt, ja ema on vastanud: Niisugused jutud on küll olemas, aga minu juures ei ole ta käinud, võib olla on ta teiste juures käinud. Samal ajal kui

niisugused jutud laiali lagunesid, on ka teine teade kohaliku kaitseliidu rühmaülema kõrvu puutunud ja nimelt, et Rannu asunduses ühe Vene naisterahva juures elab keegi tundmata isik, kes ennast harva näitab. Igatahes kaunis kahtlane. Kas see ei ole see punaväelane, kes Venemaalt tagasi tulnud? — Niisugused mõtted tekkisid kohaliku kaitseliidu rühmaülema peas. Ta läks ja teatas sellest vastavatele võimudele ja sai ülesande, et kui tõesti koha peal kahtlast isikut juhtub nägema, siis tuleb sellest otsekohe vastavatele võimudele teatada, et need siis oma korralduse teeksid. Saades need juhtnõõrid, tuleb kohaliku kaitseliidu rühmaülemel koju ja arvab, et temal on tarvis selgusele jõuda selle kahtlase mehe suhtes ja sellepärast on tarvis vaadata, kes see mees on, kes kõnesoleva Vene naisterahva juures elab. Sellepärast tegi ta kaitseliitlasele Rosenberg'ile ülesandeks minna selle naisterahva juurde ja vaadata, kes see võõras isik seal on, ja selleks otstarbeks teha mingisugust asja selle naisterahva juurde. Kaitseliitlane mõelnud: Mis asja ma sinna teen? — ja arvanud, et kõige kohasem on sealt viina küsida. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Ei, tema ei ole seda teinud, tema ei ole niisugune, nagu Teie, härra Martna. Olla räägitud, et võib olla, selle Vene naisterahva juurest võib ka tõesti viina saada. Sellal ajal tulnud Rosenberg'i juurde tema tuttav kaitseliitlane Jürgenson, kes Elva oli rukkid viinud, ja sealt pudeli viina ligi toonud. (M. Martna, stp: Nii umbes, nagu Kivikas'e romaan.) Võib olla, et Kivikas'e romaan ka elust on võetud, elu on niisugune. Kahekesi juttu ajades on Rosenberg tähendanud, et tema on ülesande saanud, kindlaks teha, kes see võõras seal Rannu mõisas Vene naisterahva juures on. Jürgenson öelnud: — väga hea, lähme, vaatame, kuidas see lugu seal õieti on. (K. Ast, stp: Kuidas on lugu õieti elukoha puutumatusena? Iga kaitseliitlane võib korterisse sisse tungida!?) Sellest ma räägin veel, ärge jooske ette! Kannatage, ma jutustan Teile kõik. Istus siis Rosenberg Jürgenson'iga reele, tal oli puss kaasas, aga Jürgenson'il ei olnud, sest ta sõitis Elvast. Kui nad kohale jõudsid, koputasid ukse pihta, neile avati uks — tähendab mingisugust sissetungimist ei olnud. (E. Jonas, stp: Mispärast nad siis pussi kaasa võtsid, kui nad pidid salaja asja uurima?) Laske kõnelda, küll ma pärast Teile vastan. Ettekavatsetud plaani järgi läks Rosenberg selle naisterahva juurde ja küsis: „Kas Teil viina on?“ See ütles: „Ei ole.“ Siis nägi ta, et laua juures istub üks tundmata isik ning ta küsis sellelt: „Kes

Teie olete?“ See ütles temale: „Kes Teie olete?“ (M. Martna, stp: Täiesti õige vastus.) Kaitseliitlased vastavad, et nemad on Rosenberg ja Jürgenson, tundmata isik vastab, et tema nimi on Ers, kõik teretavad. (M. Martna, stp: Kõik on korras!) Kõik on korras, igatahes sissetungimist ja vägivalda ei ole seal, kus kõik teretavad. Siis ütlevad kaitseliitlased, et hea küll, Teie olete Ers, aga kas Teil tunnistust on? Mees vastab, et on ja näitab. Kaitseliitlastele aga näib, et kas see tunnistus mitte päris eht ei ole, ja neil tekib kahtlus, et kas see mingisugune valepass ei ole, sellepärast arvavad tarviliukuks Ers'iga vallamajja sõita. (K. Ast, stp: Selleks on politsei!) Kaitseliitlaste õigus ja kohus on niisuguste isikute üle politseivõimudele teada anda ja kui tarvis, neid politsei kätte toimetada. Pidage meeles, et üldise juhtnõõri järgi oli kaitseliitlastele ülesandeks tehtud valvet pidada ja järele vaadata, kes see tundmata isik on. Ers oli selle mehe nimi, ja passi järgi ei olnud ta mitte Rannust pärit vaid Elistverest, ja on ju loomulik, et niisugust inimest, kes hoopis teisest ringkonnast tulnud, keegi ei tunne. (L. Johanson, stp: Kui ei ole oma küla poiss, siis vaja tappa.) No ma ei tea, siin igatahes tapmisest juttu ei ole olnud. Ers on pannud ennast riidesse, ja kõik kolmekesi on sõitnud vallamajja. Vallamajas on kirjutaja haige olnud ja tema täiskasvanud poeg täitnud tema kohuseid. Kaitseliitlased öelnud Ers'i kohta, et see on üks tundmata isik ja palunud tema passi järele vaadata. Vallamajas öeldud, et pass on õige ja et niisugune isik on seal ka registreeritud. Siis lasknud kaitseliitlased Ers'i vabaks, aga see ei olla mitte kohe ära läinud, vaid on jäänud ootama. Rosenberg, kes on teadnud, et Jürgenson'il on viinapudel ree peal, on osutanud, et neil olevat väga külm ja tähendanud, et kas ei saaks enne ärasõitu natukene napsi võtta. Jürgenson öelnud: „Mine too minu ree pealt!“ Sellepeale on Rosenberg välja läinud ja viinapudeli toonud. Vallakirjutaja abi ütles, et viinapudel kuskilt õige ruttu on ilmunud. Nähes seda viinapudelit on kirjutaja abi öelnud, et kantseleis viina juua ei tohi ja käskinud ettetuppa minna, mille järele need kolm isikut ka ettetuppa on läinud. Sinna on kutsutud veel kasaka kaks poega ja viiekesi on nad seal umbes tund aega istunud ja pudeli viina ära joonud. Pärast seda kui viin joodud, on Jürgenson, kelle see viin oli, mis ära joodi, kirjutaja abi kätte andnud 500 marka ja öelnud, et see järgmisel päeval postipoisil, kes Elvas käis, laseks tema tarvis viina ärajoodud viina asemele tuua. Pärast viinajoomist hakanud mehed kolmekesi

Jälle koju poole sõitma, aga et külm on olnud, olevat nad teel tuttavate poole sisse läinud ja seal umbes veerand tundi istunud. See kirjeldus, mis teie asja kohta tõite, ei ole täpne. Ma peatun nende punktide juures, millest ta lahku läheb. (E. Jonas, stp: 4—5 tunnistajat tõendavad!) Ma tulen veel nende tunnistajate juurde tagasi. Tagasi sõites lahkunud kõigepealt Jürgenson, kes hobusega mõisa juurest koju sõitnud, kuna kaks teist edasi jalgsi läinud, et pärastpoole eraldi koju minna. Nõndaviisi on see asi lõppenud.

Selle kirjelduse järgi, mis arupärijad on esitanud, tõendatakse, et kaitseliitlased enne, kui nad on läinud vallamaja juurde, tee peal on nõudnud Ers'i käest viina. Tupnistajaid selle juures ei olnud. Aga kui inimestel on viina enestel ree peal, mistarvis nad siis teise käest viina nõuavad? Niisama tõendavad arupärijad, et vallamajas pärast seda, kui Ers'i isikutunnistus oli õigeks tunnistatud, siis need kaitseliitlased vallamajas hakkasid Ers'i käest raha nõudma viina ostmiseks, ja et Ers'ile olevat neile 200 marka andnud, mille eest kaitseliitlased olevat kohapeal viina ostnud. See kirjeldus ei taha ka õige olla. Esiteks Jürgenson käis Elvas, müüs rukkid... (K. Ast, stp: Teie öelge parem, kas neilt inimestelt on püssid ära võetud, kas nad on kaitseliidust välja visatud või ei ole?) Kannatage natuke, ma tulen selle juurde. Kui inimestel on viin ree peal, mistarvis nad siis teise käest hakkavad raha nuruma? Ja kui inimene sedavõrd rikas on, et ta tunnistajate juuresolekul ise annab kerge käega 500 marka viina peale välja, siis võiks küll vaevalt uskuda, et ta teise käest hakkaks 200 marka norima viina tarvis. Niisama ei ole huvitusest, et Jürgenson ja Rosenberg on suure kasvuga mehed, Ers aga väikse kasvuga, kuid nad joovad ühevõrdselt viina, ja selle juures, nagu arupärijad tõendavad, olevat suure kasvuga mehed purju jäänud ja üks väikse kasvuga ei olevat aga purju jäänud, ja see tõuganud siis suure kasvuga mehe kõrvale. (M. Martna, stp: Kas saaks näha seda väikest meest?) Ers on umbes samase kasvuga nagu härra Jonas, aga need kaks teist on suured mehed nagu umbes härrad Virma ja Vain.

Niiviisi siis see väide, nagu oleks seal kaitseliitlased Ers'ilt viina norinud, ei leia tõendust. Hoopis selle vastu on kaitseliitlased Ers'i oma viinaga kostitanud. Kaitseliidu juhatus on selle asja peale siiski vaadanud sellelt seisukohalt, et mehed, kui nad kaitseliidu kohuste täitmise juures on, peavad täiesti korrektsed olema, nad peavad valima niisugused abinõud, et neile pärast etteheiteid

teha ei saa. Kaitseliidu juhatus on leidnud selle viinaküsimuse juures, et need kaitseliitlased oleksid pidanud parema ettekäände leidma, kui viina küsimine, oleksid pidanud vallamajas Ers'iga ühisest viinajoomisest kõrvale hoidma, ja sellepärast need kaks kaitseliitlast kaitseliidust välja heitnud. See on vastuseks Teile, härra Ast. Olete sellega rahul?

Kui meie hakkame kõiki neid fakte analüeerima, mis arupärijad arupärimise põhjenduseks on ette toonud, ja mida mina nüüd teile juurduse põhjal olen ette kandnud, siis selgub, et ühed faktid ei ole leidnud tõendust, nad on aluseta olnud. Teistel faktidel on mingisugused alused olnud, aga nad on ette kantud suurendatud kujul teises värvis ja väga mitmetel ei ole kaitseliiduga mingisugust ühendust olnud, kolmandate faktide juures, kus kaitseliit tõesti korrektselt pole talitanud, seal on kaitseliidu ülemus ka omad järeldused teinud, on süüdlastele nuhtluse määranud ja neid kaitseliidust välja heitnud. Sellepärast siis ka loomulikult tekib küsimus, milleks sarnane arupärimine õieti on esitatud ja mis sellega tahetakse kätte saada. (E. Jonas, stp: Ma ütlesin, meie soov oli, et kaitseliidus valitseks distsipliin.) No jah, Teie soov on küll natukene teistsugune olnud, kui kaitseliidu distsipliini tõstmine. Teie olete Rannus kohapeal asja selgitamas käinud, olete Ers'i kolmanda isiku kaudu enese juurde kutsunud ja teda valgustanud. Enne juttu Teiega on Ers oma saatusega rahul olnud, on mõelnud: „No viisid mind vallamajja, mis see siis teeb“, aga pärast rääkimist rkl. Jonas'ega on tema hakanud hoopis teisi sõnu rääkima. Edasi, on härra Jonas, rkl., ka seal vallamajas pidul viibinud, isegi on ta oma raha eest viina lasknud osta, ja kui seal söögilaua juures härra Jonas'e käest küsiti, kuidas see asi Ers'iga õieti oli, siis olevat härra Jonas vastanud, et ega see asi nii hull ei olegi, pinnimist mingisugust ei olnud, aga ei ole ilus, et Ers vallamajja viidud, aga see annab nüüd meile head võimalust lärmi lüüa Riigikogus. Sellest põhjusest ma saan aru Teie juures, et Riigikogus lärmi lüüa, nagu härra Jonas on öelnud. (E. Jonas, stp: See on häbematus! Teie olete mitmesuguste nurjatustega toime saanud, aga see viimane paneb krooni kõigile pähe. Vahelhüüe paremalt poolt: Paluti ette lugeda!) Ei, ma praegu veel ei loe ette, kui ta hakkab seda ütelist eitama, siis ma loen tunnistused ette, aga kui ta nad omaks võtab, siis on see ettelugemine üleaarne. (Naer paremal pool.)

Asun ettepannud küsimiste vastamisele. Arupärijad küsivad: Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et kaitseliitlased saavad sagedasti korda seadusevastaseid tegusid ja tuge nendes nende kätte antud sõjariistadele, tarvitavad kaitseta elanikkude kallal omavoli? Selle peale pean vastama, et Vabariigi Valitsusel ei ole sarnast teadmist, et kaitseliit omavoli rohkem tarvitaks, kui vast üldse meie Eesti kodanikud tarvitavad. Üksikuid väärnähtusi on kaitseliidus ette tulnud, ja need üksikud faktid olen mina ette kandnud. Kaitseliidu juhatus on sellest ka vastavad järeldused teinud: süüalused on kas nuhtluse saanud või kaitseliidust välja heidetud.

Teine küsimine: Mida mõtleb valitsus teha, et tulevikus kaitseliit ta põhikirjas ettenähtud ülesannetest kõrvale ei kaldu ning ei riku Eestis maksvat põhiseaduslikku korda? Kõik need juhtumised, kus kaitseliitlased ei ole korralikult tegutsenud, kus on mingisuguse ülestasumisega tegemist olnud, seal on süüdlased seadusliku karistuse saanud, mitmed on kaitseliidust välja heidetud ja mõnel juhtumisel on ka kohtu poolt karistust määratud. Mina arvan, et nendest abinõudest küllalt peaks olema ka tulevikus nende kohta, kes korralikult oma kohustusi ei täida. Mingisuguseid erakorralisi abinõusid välja mõtlema hakata ei ole tarvis, kuna siin massilise nähtusega tegemist ei ole, vaid ainult üksikute juhtumistega, mis igal alal ette võivad tulla. Igatahes üldnormidest peaks küllalt olema, sest ei saa ju hakata iga juhtumise kohta erinorme nõudma. Missugused abinõud võtate teie tarvitusele, et niisugused inimesed ei satuks Riigikogusse, kes pärast mitmesuguste süütegude eest kohtu alla satuvad? Mingisuguseid tagatiseid ei saa selleks anda. Kes on süüdlaseks mõistetud, see kannab ka seadusliku nuhtluse ja sellega, ma arvan, on see küsimus vastatud.

Juhataja **A. Rei**: Kodukorra põhjal palun arupärijaid teatada, kas nad on Vabariigi Valitsuse vastusega rahuldatud.

E. Jonas (stp), kohalt: Teatan, et arupärijad ei ole vastusega rahuldatud, ja teen ettepaneku, läbirääkimisi Vabariigi Valitsuse vastamise puhul avada järgmisel arupärimiskoosolekul.

Juhataja **A. Rei**: Arupärijad ei ole vastusega rahuldatud, ja on ettepanek tehtud, pidada läbirääkimisi järgmisel arupärimiskoosolekul. Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Ast'il.

K. Ast (stp): Mul ei ole midagi selle vastu, et läbirääkimised selle arupärimise puhul avataks, ja et neid läbirääkimisi mitte täna ei peetaks, vaid järgmisel arupärimiskoosolekul, kui arupärijatele tundub parem olevat materiaali rohkuse pärast läbirääkimisi edasi lükata. Arvesse võttes neid motiive, olen mina omalt poolt ka nõus, et läbirääkimisi järgmisel koosolekul peetaks. Aga meie ei või vaikida ühest asjast, et iseäralik oli see viis ja toon, mida meie härra sõjaministri suust kuulsime, kui tema seletust andis selle kohta, kuidas kaitseliitlane on tunginud korterisse, inimesi kinni võtnud ja vallamajasse tassinud. Härra sõjaministri sõnadest kuulus, nagu oleks see iseenesest mõistetav, et kaitseliit õigusriikliku korra juures nii talitada võib. Sarnase sõjaministri seletuse puhul peame kategooriliselt protesteerima.

Juhataja **A. Rei**: Kes on selle poolt, et pidada läbirääkimised järgmisel Riigikogu arupärimiskoosolekul. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on see ettepanek vastu võetud.

Enne järgmise päevakorra-punkti juurde minemist on sõna isiklikuis asjus rkl. Jonas'el.

E. Jonas (stp): Vastates meie arupärimise peale kaitseliidus ettetulnud väärnähtuste kohta, ütles härra sõjaminister minu isiku aadressil sarnaseid inetusi, mille peale ma ei või reageerimata jätta. Mida mina süü või joon, see on minu isiklik asi, mis ei puutu kellegisse, ning ma ei luba kellelgi selle kallal sorima hakata. Ainult härra kindral — asetaksin selle sõna härra Soots'i nime ees hanjalgadesse — kes eile siinsamas demonstreeris meile oma sündsusetunde puudust, asetades ühe ohvitseri enam kui piinlikku seisukorda, — võib valmis saada ka sellelaadiliste väljaastumistega, nagu meie täna kuulsime. Aga ma soovitsin tal edaspidi need „samo-varniku“ võtted hoida oma seltskonna jaoks, kus harrastatakse „seljotku s lutshkom“. (Müra. Vahelhüüded paremalt poolt. Hüüded: Maha! Välja! J. Holberg, põl: Kuidas tohite nii öelda härra ministri kohta! Kaabakas! K. Ipsberg, põl: Joodikud!)

Et härra Soots oma kõnes ka Rannu tööliseseltsi ausat nime kerge käega püüdis kahtlustada, siis loen oma kohuseks järgmist seletada: päeval, millest kõneles kindral, oli korraldatud üleriikliku maatööraha ühingu avamispidu kõne ja näitemänguga. Et kõik tegelased seal tasuta esinesid ja pealegi proovi tõttu hommikust saadik piduruumis söömata viibisid, siis oli neile pärast etenduse lõppu

tantsu ajal korraldatud omavaheline eine. Joomingut ja trallingut selles võis näha ainult inimene, kellel enesel silmad kirjud olid. Mingisugust üldist jutujamist kaitseliitlaste tegevuse kohta seal pidul ei olnud. (M. Martna, stp: Kuulge, kuulge härra kindrall! Vahelhüüe paremalt poolt: Protokol-leerida!)

Juhataja **A. Rei**: Et koosolek üle kahe tunni kestnud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.30 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.55 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**.

Juhataja **A. Rei**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

15. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele usuõpetuse korraldamise kohta koolides.

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra haridusministri viisaka vastusega võiks täiesti rahul olla, kui antud vastus oma sisult oleks sama sile ja süütu, nagu ta oli oma toonilt. Aga see'p see häda ongi, et sisu suhtes seda kuidagi konstateerida ei saa. Meid kõiki huvitab aga käesoleval puhul kahtlemata mitte

nõnda palju see koor, kui see iva, mis seal koore sees on.

Härra haridusminister on esitatud arupärimises käsitatud küsimustes näinud kolme momenti, kõigepealt Pärnu maakonnaavalitsuse ringkiri, teiseks süüdistused usuõpetuse olemasolu kohta koolides, ja kolmandaks haridusministri piibli-ringkiri.

Õnnetuseks on aga kõige suurem moment arupärimises härral haridusministril silmapaari vahele ja loomulikult siis ka käsitamata jäänud. Mina mõtlen nimelt usuõpetuse korralduse üldist iseloomu. Nii meie arupärimise tekstis kui ka arupärimise põhjendamisel on püstitatud põhiseisukohana väide: Maksvate seaduste järgi on usuõpetus vabatahtlik õppeaine, mida sellele vastavalt tuleb käsitada. Iga vabatahtliku õppeaine suhtes maksab see loomulik ja endastmõistetav kord, et teatab oma soovist ainult see, kes seda õppida soovib,

aga mitte see, kes seda õppida ei soovi. Usuõpetuse suhtes on aga pandud maksuma risti vastupidine kord: peab teatama see, kes mitte ei soovi lasta oma lapsele usuõpetust õpetada. Vanasõna ütleb küll, et vaikimine olevat nõusoleku tundemärk, aga siin ei saa objektiivne olles seletada vaikimist usuõpetuse kasuks. Otse vastuoksa: siin tuleb vaikimist tõlgitseda nõnda, et vanem oma lapse suhtes lepib sunduslike õppeainetega, vabatahtlikku aga lisaks enam ei soovi. Oleks püsti pöörane, kui meie üldiselt asuksime seisukohale, et meie kodanikkudena oleksime kohustatud teatama kõigest sellest, mida meie mitte ei soovi. Osutub ometi aksiomina: Kui meie tahame midagi, siis esineme vastava palvega, mitte aga siis, kui meie midagi ei taha.

Haridusministeeriumi 27. oktoobri 1923. aasta korralduse punkt 4. järgi „teatab kooli vastuvõtmisel lapsevanem sellekohasel küsimuslehel, kas ta soovib, et õpilane usuõpetuse tundidest osa võtab või mitte. See teadaanne maksab niikaua, kunni vanem kirjalikult teatab, et ta oma otsuse on muutnud. Viimasel korral vabaneb õpilane usuõpetuse tundidest järgmise semestri algusest“. Ei saa salata, et tähendatud ringkirjas on loogilised vastolud. Kõigepealt loeme meie sellest ringkirjast, et see teadaanne on maksev nõnda kaua, kui vanem kirjalikult teatab, et ta oma otsuse on muutnud. Viimasel korral vabaneb õpilane usuõpetuse tundidest jne. Tähendab otsuse muutmise ning sellest teatamise tagajärg on see igal tingimusel, et õpilane usuõpetuse õppimisest vabaneb. Siit võib ju päris kerge pingutusega järeldada ainult ühte: Vanema kirjalik teadaanne võib olla ainult positiivset laadi. Vastasel korral peaks ju ringkirjas leiduma klausel, kuidas siis talitada, kui usuõpetusest keelduva teadaande suhtes lapsevanem teatab oma otsuse muutmisest. Mis siis tuleb teha? Sellest ei leia teie ringkirjas sõnagi. Tähendab ringkiri eeldab lapsevanema teadaannet ainult siis, kui tema oma lapsele usuõpetuse tunde soovib. Aga ringkirja punkt 4. teise lõike esimene lause jälle ütleb, et lapsevanem peab küsimuslehel teatama, kas ta soovib või mitte. Need kaks sõna paistavad nagu kogemata sattunud olevat selle lause sappa. Nad on vastolus järgmise osaga ning teevad tumedaks selle küsimuse, kuidas talitada siis, kui lapsevanem küsimuslehte üldse ei täida. Ilma nende kahe sõnata oleks küsimus ringkirja põhiseisukohalt selge: Sel puhul on laps vabastatud usuõpetuse õppimisest, kui mittesunduslikust vabatahtlikust õppeainest.

Neist kahest sõnast ongi nähtavasti mitmed koolivalitsused kinni haaranud, et kogu küsimust püsti peapeale pöörata. Kui kaugele siin mindud, selleks tõin ma näitena Pärnu maakonna koolivalitsuse asjaomase ringkirja.

Lubatagu seda ajaloolist ringkirja veel kord siin kohal tsiteerida: Ringkirja punkt 1 ütleb meile järgmist: „Usuõpetuse õppimisest vabastatakse ainult need õpilased, kes toovad koolijuhatajale oma vanemate või seaduslike hooldajate kirjaliku teadaande selle üle, et nemad ei soovi lasta õpetada oma lastele usuõpetust. 2.) Usuõpetuse õppimisest vabastatute kohta seatakse kokku sellekohane nimekiri, millele lisatakse juurde lastevanemate kirjalikud teadaanded ja hoitakse alal kooli arhiivis. 3.) Punkt 1. tähendatud teadaanne loetakse maksvaks ainult õppeaasta kohta ja neid tuleb nõuda iga õppeaasta algul nii esimest korda koolitulnult, kui ka läinud õppeaastal usuõpetust mitteõppinult.“

Härra haridusminister tähendas lakooniliselt: Selle ringkirja üks olulisem punkt olla täiendava ringkirjaga 12. detsembrist 1925. a. välja jäetud, ning nähtavasti olla ka arupärijad sellega enam-vähem rahul.

Et selgust soetada küsimusesse, kas saame meie selle täiendusega rahul olla või mitte, lubatagu siin kohal tsiteerida tähendatud täiendavat ringkirja. See on välja antud Pärnu maakonna koolivalitsuse poolt 12. detsembril 1925. a. nr. 15. all. Seal loeme meie § 135: „Usuõpetuse õppimisest vabastamise asjus. Oma ringkirja muutmiseks ja täiendamiseks ringkirjade kogus nr. 12. — 1925. aastast § 103 all, teatab maakonna koolivalitsus, et selle ringkirja kolmas punkt järgmiselt muudetakse: Punkt 3.) — Punkt 1. tähendatud teadaanded loetakse maksvaks sennikauaks, kunni laps koolis õpib, ehk kunni lapsevanem oma otsust muutnud ei ole. Muus osas jääb ringkiri maksvaks. Möistagi tuleb ringkirja täita kooskõlas haridusministeeriumi 27. oktoobri 1923. aasta nr. 24.843 ringkirjaga. Alla kirjutanud koolivalitsuse juhataja.“

Nii siis on tühistatud vaid punkt 3., mis nägi ette, et lapsevanem oma soovist — lapsele usuõpetuse tunde mitte anda lasta — peab teatama iga õppeaasta algul uuesti. Selle asemel on maksma pandud kord, mille näeb ette haridusministeeriumi 27. oktoobri 1923. aasta ringkiri, nimelt et see teadaanne on maksev niikaua, kunni uut teadaannet ei tehta. Selles suhtes on tõsi küll, lausa seadusevastane korraldus, mille kohta ka siis härrad Anniko ja Luur tähendasid: „väga tubli ringkiri,“ on siiski see tubli ringkiri osaliselt tühistatud kui seadusevastane. Sest meie peame asuma seisukohale, nii hea kui see ka on,

kui üks asi seaduse paragrahviga risti vastu läheb, siis ei saa mitte küsimust nõnda seada, et kas ta on kasulik, vaid meie peame seadma küsimuse nii, kas ta on seadusepärase. Aga kõik muu, nagu ringkirja lõpuosa ütleb, on jäänud endiseks. Laps vabastatakse usuõpetuse õppimisest ainult siis, kui vanem oma soovi teatab, et ta oma lapsele usuõpetust anda ei soovi.

Härra haridusminister, mina küsiksin Teilt, missugusel seadusel või määrusel põhjeneb sarnane kord? Kuigi haridusministeeriumi asjakohane ringkiri 1923. aastal teatud vastolusid ja järjekindlusetust sisaldab, aga seda ei saa ometi keegi sellest ringkirjast välja lugeda, et õpilane on vabastatud ainult siis, kui ta vanem oma keeldumisest kirjalikult teatab. Sarnase korra juures, nagu see Pärnumaal maksma pandud, võib kirjalik teadaanne olla ainult eitav. Kuidas tahate teie aga seda korda viia kooskõlla haridusministeeriumi ringkirjaga, mis ette näeb, et sel puhul, kui otsus muudetud ja sellest kirjalikult teatatud, õpilane usuõpetusest vabaneb.

Sellepärast eksib härra haridusminister väga, oletades, et arupärijad selle parandatud korraga Pärnumaal enam-vähem päri on. Meie seisukoht on enne kui pärast: Pärnu maakonna koolivalitsuse poolt usuõpetuse kohta maksmapandud kord on maksvate seaduste ja määruste vastane ja tuleb haridusministeeriumi poolt tühistada. Teist teed meie siin küsimuse lahendamiseks ei leia. Samuti tuleb üldiselt maksma panna kord, mis maksvate normide ja seaduste järgi ainuõige: usuõpetuse kui vabatahtliku õppeaine tunde antakse ainult neile lastele, kelle vanemad või eestkostjad selleks soovi on avaldanud. Kõik teised tulevad usuõpetuse tundidest vabastada.

Nüüd paar märkust härra haridusministri teise momendi kohta. Haridusminister on leidnud, et mingisuguseid kaebusi lastevanemate poolt kuskil kunagi kuulda ei ole olnud. Mina usun ka, et praeguse ja endise haridusministrini sarnased kaebused ei ulatanud. Meie kodanikud teavad ju väga hästi neid tõekspidamisi, millistele vastavalt on enne ja ka praegu juhitud meie hariduspoliitikat. Meie kodanikud mäletavad vist veel seda pühakirjasalmi, kus öeldakse: kuradit ei aeta välja Beltsebuli abil. Mina ei taha selle võrdlusega kedagi haavata. Ma tähendan sellega vaid, et rahvas teab, kust poolt ta selle ohu vastu mitte rohtu otsima ei lähe. Sellepärast ei maksa imestada, et shipkal kõik rahulik, aga allpool sünnib siiski asju, mis kodanikkudele haiget teevad. Ma nimetasin siin sunduslikku hommikupalvet. Ma mainisin seda, kuidas pilgatakse ja nimetatakse paganaiks neid õpi-

lasi, kes usuõpetust ei võta. (H. Anniko, krst: Kas Teil on andmeid ka selle kohta?) Ja on. Ma tähendasin, kuidas Eesti apostliku õigeusu metropoliit on pidanud oma märgukirjas juhtima tähelepanu, kuidas usuõpetuse tegelikul rakendusel kiputakse eelistama evangeeliumi lutheriusku. Ma jään oma endiste etteheidete juurde.

Härra haridusminister on palunud tuua konkreetseid asju tagakiusamiste kohta õpetajate keskel. Ma toon ainult ühe näite, see on Tõstamaa algkooli juhataja kohustetäitja Jüri Karlson'i lugu.

Ma katsun seda käsitada võimalikult lühidalt, et mitte pikalt aega viita.

14. juulil 1925. aastal on Pärnu maakonnavalitsus avaldanud määruse nr. 67. Me loeme sellest määrusest asjaomase küsimuse kohta järgmist:

„Kirjaga 10. veebruarist 1925. a. nr. 2102 teatas haridusministeeriumi kooliosakond maakonna koolivalitsusele, et „Päevalehe“ nr. 9—1925. a. pealkirja all „Äärmine ususalimatuse“ toodud sõnum, milles Tõstamaa 6 kl. algkooli juhatajat süüdistatakse ususalimatuses. Osakond palub teatada, kes tähendatud kooli juhataja on ja kuivõrd see sõnum õige on.“

Selle peale vastas koolivalitsus kirjaga 20. jaanuaril 1925. a. nr. 67 all järgmist:

„Tõstamaa vallas on kaks 6-klassilist algkooli: „Tõstamaa“ asub Tõstamaa mõisas, juhataja kohustetäitja endine preester Jüri Karlson ja „Tõhela“, juhataja preester Karp Noppel.

„Päevaleht“ nr. 8 sõnumikus on nähtavasti mõeldud „Tõstamaa“ 6-klassilise algkooli juhataja kohustetäitjat Jüri Karlson'i, sest tema kohta liiguvad kohaliku rahva seas sarnased jutud.“

Edasi leiame sellest määrusest: „Kirjaga 10. veebr. 1925. a. nr. 2102 all, teeb haridusministeeriumi kooliosakond maakonna koolinõuniku J. Tõõts'ile härra haridusministri resolutsiooni põhjal ülesandeks, rutuline ja vali juurdlus toime panna, ning tagajärgedest ministeeriumile teatada. Koolinõuniku J. Tõõts'i poolt pandi juurdlus toime, mille sihiks oli selgitada: 1) Kas on Jüri Karlson ususalimatu. 2) Ja mispärast ei ole Tõstamaa 6-klassilises algkoolis, kus juhatajaks J. Karlson, usuõpetust, kuna teistes Tõstamaa valla koolides kõik õpilased usuõpetust õpivad.“

Kas oli õigus, tulla ja usuõpetust sel kombel peale sundida, et alatakse ametlikku juurdlust, nagu oleks see kuritegu, kui ühes koolis puudub usuõpetus. Selles ongi küsimuse raskuspunkt, selle vastu tuleb praegumaksvate

seaduste pärast protesteerida. Üle kuulati kõik kolme kooli õpetajad ja paar lastevanemat: kas koolijuhataja on põhjuseks, et Tõstamaa õpilased usuõpetusest ilma jäävad; kas saab Tõstamaa kooliõpetajat Karlson'i süüdistada selles, et Tõstamaa koolis usuõpetust korraldatud ei ole?

Edasi loeme selle kohta, kas see nõnda on või mitte, koolijuhataja Karlson'i seletusest järgmist: „a) Usuõpetust ei ole mina Tõstamaa algkoolist välja tõrjunud, see puudus sealt juba 1919. a., kuna mina aga 1921. a. selle kooli peale asusin, mil sennine 4-klassiline algkool muudeti 6-klassiliseks.“ Edasi.

„c) Usuõpetus on Tõstamaa 6-klassilisest algkoolist sellepärast välja jäänud, et soovijaid väga vähe, alla 15 õpilase end üles andsid.“ Praegumaksev määrus näeb ette, et 15 on minimaalne arv, mis teeb usuõpetuse koolile kohuslikuks. (H. Anniko, krst: Mujal koolides on 90%)! Ega sellepärast ei saa Tõstamaa koolijuhatajat vastutusele võtta, kui tema koolis usuõpetust soovijate arv 90% peale ei tõuse.

„d) Lastevanematele on laste kaudu suusõnaliselt teada antud, et need vanemad, kes oma lastele soovivad usuõpetust õpetada lasta, sellest koolijuhatajale teataksid.“

Edasi loeme samast määrusest: „Süüdistusmaterjalal ühes Karlson'i ülekuulamise protokolliga saadeti uuesti haridusministeeriumi kooliosakonnale, kust viimane 18. juunil 1925. a. tagasi saadeti maakonna koolivalitsusele ühes järgmise kirjaga: Arvesse võttes Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhataja kohustetäitja Jüri Karlson'i ususalimatuse asjus toodud asjaolusid ja silmas pidades, et nimetatud Karlson on maakonna koolivalitsuse poolt registreeritud Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhataja ja õpetaja kohustetäitjaks ning seega tema edasi registreerimine ripub täiesti koolivalitsusest, otsustas haridusministeerium kõik J. Karlson'i kohta käivad materjalid koolivalitsusele tagasi saata ja koolivalitsusele ette panna J. Karlson'i edasiregistreerimise küsimus oma äranägemise järgi otsustada, arvesse võttes koolinõuniku täiesti põhjendatud arvamist.“

Mis see siis muud on, kui näpunäide selleks, et koolijuhatajast tuleb katsuda lahti saada.

Edasi loeme samast määrusest: „Tähelepannes kõiki neid kaebusi, mis Karlson'i vastu tõstetud ja süüdistusi, mis juurdluse tegemisel veel ilmsiks tulnud, ühtlasi arvesse võttes peajaslikult J. Karlson'i vastuseletusi ja Tõstamaa valla koolivalitsuse täiendavaid seletusi ja tuges haridusministeeriumi kirjale 18. juunist 1925. a. nr. 2102, maakonna

koolivalitsus leidis, et 1) Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhataja kohuste täitja Jüri Jüri poeg (Georgi Georgi poeg) Karlson, sündinud 1884. a., Riia vaimuliku seminaari lõpetanud 1906. a., on oma iseloomu poolest ekstsentriline ja äärmiste kalduvustega, seega kasvatajana koolis mitte soovitav. Põhjendused: enne preestri ametit pidanud, jumalasõna kuulutanud jne., pärast aga oma tõenduse järgi mitte üksi preestriametist loobunud, vaid koguni õpilastele jumalast eitavalt kõnelenud jne. 2) Georgi Karlson on oma väljendustes õpetajale lubamatult jäme ja toores. Peasjalikult neid kahte põhjust aluseks võttes Pärnu maakonna koolivalitsus määras: 1) ette toodud süüdistusasi küllalt kaaluvaks pidada ja G. Karlson'i õpetajaametist vabastada. 2) arvesse võttes asjaolu, et Karlson, kui õpetaja kohustetäitja, juba koolivalitsuse kirjaga 17. juunist 1925. a. nr. 246 all koolijuhataja ja õpetaja kohalt on vabastatud, eelmises punktis tehtud määrus sellega täideviiduks lugeda.“ See tähendab, Karlson õpetaja ametist vallandatuks tunnistada. Karlson registreeriti lahti, kuid Tõstamaa vallanõukogu valis ta tagasi. Pärnu maakonnavalitsus keeldus Karlson'i ametisse registreerimast, ja Tõstamaa vallanõukogu oli sunnitud oma õigusi kohtuteel kaitsma. Viljandi-Pärnu rahukogu 26. novembril 1925. aastal otsustas selle küsimuse kohta järgmist: „Pärnu maakonna koolivalitsuse korraldust, mis teadustatud kirjaga 22. juulist 1925. a. nr. 879 all, ära muuta ja ette kirjutada samale koolivalitsusele õpetaja Jüri Karlson'i, kes seaduslikus korras valitud, koolijuhataja kohale registreerida.“ Sarnane on kohtu otsus. Härra kindral Soots tuges täna hommikul nii mitmel korral sellele, et niisugune on kohtuotsus, siin ei saa kõrvale kalduda, vaid peab võtma otsuse nii, nagu see tehtud. Mina arvan, et mis hea on ühele poolele, see passib ka teisele poolele. Mis teeb aga Pärnu maakonnavalitsus selleks, et seda kohtuotsust täide viia? Ta leiab tee, kuidas kohtuotsust ignoreerides sellest õpetajast lahti saada. See dokument on niivõrd huvitav, et ma ta, nii pikk kui see ka ei ole, siiski tervena ette kannan. See kiri kõlab järgmiselt: „Kirjaga 10. veebruarist 1925. a. nr. 2102 tegi haridusministeerium maakonna koolinõunikule kohuseks toime panna tolleaegse Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhataja kohustetäitja Jüri Karlson'i vastu ilmsikstulnud süüdistuste suhtes vali juurdlus, ning teatada tagajärgedest ministeeriumile.

Selle käsu põhjal juurdles koolinõunik J. Karlson'i vastu tehtud süüdistusi, kuulas üle ka süüdistatava J. Karlson'i ning esitas

juurdlusmaterjaalid 16. märtsil s. a. nr. 67 all haridusministeeriumile.

Et haridusministeeriumi otsus viibis, registreeriti J. Karlson kui Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhataja ja õpetaja kohustetäitja koolivalitsuse poolt kirjaga 17. juunist 1925. a. nr. 2/48 all arvates 31. juulist s. a. Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhataja ja õpetaja kohalt lahti.

18. juunil 1925. a. nr. 2102 all saatis haridusministeerium J. Karlson'i süüdistusmaterjaali maakonna koolivalitsusele tagasi, toonitades, et J. Karlson on registreeritud kohustetäitjaks ning tema edasiregistreerimine ripub sellepärast ära maakonna koolivalitsusest.

Olgugi, et J. Karlson juba lahti oli registreeritud, vaatas maakonna koolivalitsus J. Karlson'i vastu tõstetud süüdistusmaterjaali läbi ja teatas omast seisukohast, et J. Karlson õpetajaks ega koolijuhatajaks ei kõlba, määrusega 14. juulist 1925. a. nr. 67 all Tõstamaa vallavalitsusele, J. Karlson'ile ja haridusministeeriumile.

Kuid selle peale vaatamata valis Tõstamaa vallanõukogu 17. juulil s. a. Jüri Karlson'i uuesti Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhatajaks.

Arvesse võttes J. Karlson'i vastu tõstetud süüdistusi, jättis maakonna koolivalitsus tema Tõstamaa 6-klassilise algkooli peale registreerimata, ning esines 12. oktoobril s. a. nr. 67 all haridusministeeriumile „Eestimaa kooliv. ajut. korralduse“ § 17 p. n ja § 4 p. 1 korras ettepanekuga, J. Karlson'i õpetaja ametist tagandada.

23. novembril s. a. nr. 2102 all teatas haridusministeerium, et koolivalitsuse poolt esitatud juurdlusmaterjaalist selgub, et Jüri Karlson ei ole kõlbulik Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhatajaks ega õpetajaks. Kuid et Jüri Karlson maakonna koolivalitsuse poolt Tõstamaa 6-klassilise algkooli peale registreerimata oli jäetud, siis ei saa haridusministeerium tema ametist tagandamist otsustada, sest ta ei ole ametis, millest ministeerium teda võiks tagandada.

Arvesse võttes ülaltoodud asjaolusid, eriti haridusministeeriumi 23. novembri s. a. nr. 2102 kirja, millega ministeerium tunnistab Jüri Karlson'i kõlbmatuks Tõstamaa 6-klassilise algkooli õpetajaks ja juhataja koha peale, ning tuges „Eestimaa koolivalitsuse ajutise korralduse“ § 17. p. n ning maakonna haridusnõukogu 1. detsembri s. a. (nr. 1 p. 3) otsusele, teeb maakonna koolivalitsus järgmised otsused: 1) Tõstamaa vallanõukogu poolt 17. juulil s. a. Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhatajaks valitud Jüri Karlson registreerida Tõstamaa 6-klassilise algkooli juhataja kohuste-

täitjaks, arvates 1. augustist 1925. a. 2) Et haridusministeerium oma kirjaga 23. novembrist s. a. nr. 2102 on tunnistanud Jüri Karlson'i mittekõlblikuks Tõstamaa 6-klas-silise algkooli juhataja ja õpetaja koha peale, Jüri Karlson, „Eestimaa koolivalitsuse ajutise korralduse“ § 17. p. n põhjal esialgselt Tõstamaa 6-klas-silise algkooli juhataja kohustetäitja kohalt kõrvaldada, teda ametist kõrvaldatuks lugeda 1. augustist s. a. ning haridusministeeriumile ettepanekuga esineda, Jüri Karlson'i lõpulikult õpetaja ametist tagandada. 3) Sellest kohustada maakonna koolivalitsust Tõstamaa vallavalitsust allkirja vastu kuulutama Jüri Karlson'ile, kelle elukoht koolivalitsusele teadmata, temale, see on Karlson'ile koolivalitsusele saadetava allkirja vastu välja andes ärakirja käesolevast koolivalitsuse kirjast, mis siia ligi on lisatud.“ Ühelt poolt registreerib maakonna koolivalitsus õpetaja ametisse detsembrikuus, arvates 1. augustist ja samal ajal tagandab ametist. (H. Bauer, krst: Vormalselt on see sama õige kui kohtuotsus.) Just-just, kui meie asume sellele seisukohale, et otstarbe põhjendab abinõu. Kui üks asi usu kasuks läheb, siis on igasugused konksud, võtted ja kasuistika lubatud. (H. Bauer, krst: Kui öeldakse, et ta on jäme ja toores, kuidas siis võib ta pedagoog olla.) Härra Bauer, lubage siis sellegi küsimuse peale vastust anda. Mina kannaksin ette Tõstamaa valla koolivalitsuse atestatsiooni. (H. Bauer, krst: Tähtsam on pedagoogiline küsimus. Vahelhüüe keskelt: Tõstamaa?) Vaadake, seal on need härrad kristlased: ühest ametlikust asutusest peavad nad lugu ainult nii kaua, kui see nendele meelt mööda on.

Meie loeme: „Tunnistus. Välja antud Tõstamaa valla koolivalitsuselt Tõstamaa 6-klas-silise algkooli juhataja Jüri Jüri p. Karlson'ile, kes on 41 aastat vana, Tõstamaa valla kodanik, abielus, vaimuliku seminaari haridusega, selle tõenduseks, et tema Karlson on Tõstamaa 6-klas-silise algkooli juhatajaks-õpetajaks olnud 1921. aasta 10. augustist senni ajani ja 17. juulil s. a. vallanõukogu poolt sellesse ametisse edasi valitud.

Omas ametis on Karlson ennast eeskujulikult ülal pidanud ja agara koolimehena üles näidanud, Karlson parandades kooli hariduslikku ja vaimlikku tasapinda on jõudnud kooli tõsta paremaks vallas ja ka teadupärast paremaks kihelkonnas.“

Üks väike näide sellest. Läinud kevadel läksid õpilased Karlson'i koolist edasi gümnaasiumi, kõik viisid omad eksamid väga heade tagajärgedega läbi. Aga mõnes naabri-

koolis, kelle atestatsioon palju parem oli, kukkusid siiski õige mitmed läbi. (J. Vain, stp: Õndsad on, kes vaimust vaesed.)

„Kooli seisukorra võrdluseks on võetud suur lugupidamine koolist ümbritseva rahva ja lastevanemate poolt, mis kooliringkonna piiridest laiemale ulatab, nii et jõukamad lastevanemad omi lapsi väljaspoolt valda 5—6 klassi saadavad, kuna selle kooli lõpetajad hea eduga kõrgematesse õppeasutustesse eksamid sooritavad. Väljaspool kooli on Karlson agar seltskonnategelane; olles kohaliku hariduseltsi esimees, puhkpillide koori juht, ka eeskujulik põllumees“, see peaks ka põllumeestele midagi ütleva, „aednik, mesilastepidaja, on tema ajakohast haridust ka väljaspool kooli korraldanud, andes lahkesti seletust kõigile soovijatele nimetatud ainetes.“

Poliitiliselt on Karlson väljaspool igasuguseid erakondi, mis sellest saab oletada, et tema kellegagi poliitikavaidlusesse pole astunud, vastu ega poolt kõnelenud ei ole, üldse pole kõnes poliitikat puudutanud, küll aga võib tema vaateid Eesti rahvuslikele või jälle tööerakondlaste omadega võrrelda. Olgu tähendatud, et Karlson, kui ta alles Võrumaal ametis oli, siis tegi ta tööerakonna heaks kihutustööd. Seal on kommunistid tol ajal tema maja ja varanduse riisunud ja mehe oma perekonnaga paljaks teinud. Mees pidi kolm kunni neli päeva nende eest metsas varjul olema. Kui nüüd härrad koha peal ja muuseas väga agar politsei raiooniülem ütlevad, et see mees on kommunist, no siis ei oska tõesti enam sellest aru saada, kes meil kommunist mitte ei ole.

Üldse on Karlson kõikidele kooliõpetajatele vallas eeskujuks olnud ja paremas lugupidamises, ning kui tõsine koolimees oma tööd teinud. Ma võiksin niipalju veel juurde lisada, et Tõstamaa algkoolis, pennigi valla maakonnaavalitsuse poolt saades, on päris eeskujulik füüsika kabinet sisse seatud sel ajal, kui teised koolid peavad läbi ajama ilma selleta. Ainukene väike vemp seisab selles, et tema usuõpetusele ei sümpatiseerinud. Sellepärast see mees ei kõlba kuhu-gile. Otsitakse abinõusid, et temast lahti saada.

Ettekantud atestatsioonile on alla kirjutatud mitte keegi muu, kui põline rahvaerakondlane Villem Laurits. Olgu tähendatud, et pärast seda on kohalik raiooniülem Laurits'a suhtes leidnud — olla kommunist. Sellest juba jätkub, et ka sellele mehele tempel peale lüüa — kommunist. Kuhu meie siis õieti sarnase kursiga välja jõuame, kui juba rahvaerakondlasi kahtlustatakse kommunismis.

Tähendatud protsessi ajas Pärnus rahvaerakondlane Hugo Kuusner. Selle protsessi puhul ilmus „Postimehe“ kohalikus väljaandes juhtkiri, mis kandis pealkirja „Kas ahviprotsess otsaga ka meil“? See oli just sel puhul, kui Ameerikas kristlased suurt ahvilamenti tegid. Tähendatud juhtkirjas oli öeldud, et kui meie selle kursiga edasi läheme, siis varsti ahviprotsessideni välja jõuame.

Ma arvan, et iga inimene, kes tahab õiglane olla, peab kätt südame peale pannes ütleva, et tõepoolest siin on mindud pinnale, mis kõigest muust räägib, ainult mitte sellest, et haridusministeerium oleks huvitatud meie kooli heast käekäigust. Siin on nõnda: oled sa nende härrade kristlaste sõber, siis oled vastuvõetav, oled sa aga usuõpetuse vastu külmaks jäänud, siis ei ole sinu koht enam koolis, sellest küsimata, missugust tööd sa koolis teed. (H. Bauer, krst: See on kõik ühekülgne.) Ma ei taha rääkida ühest ega kahest küljest. Aga seda pean ma puhtast südamest tunnistama, et ma neid prille küll ei usalda, mis kristlaste nina peal siitsaadik on olnud. Ma arvan, et toodud näide tohiks küllalt meile põhjust anda öelda, on mindud koolivalitsustes teele, kus kiputakse kooliõpetajaid taga kiusama, siis kui nad usuõpetuse sõbrad ei ole. Ususallivus peab avalduma selleski, et ka neid, kes uskmatus on, ei hakataks taga kiusama ega mõnitama. Ei saa hakata lahutama kodanikke sikkudeks ja lammasteks, selle järgi, kas ta on usklik või uskmatu.

Lõpuks paar märkust kolmanda momendi kohta. Härra haridusminister kandis kolm haridusnõuniku ringkirja ette, püüdes näidata, et need ringkirjad ei erine üksteisest ja et need ei ole muud midagi, kui soovitud neid ja neid raamatuid koolile soetada. Ometi aga, kes tähelepanelikult neid ringkirju jälgis, see ei saanud lahti muljest, et kaks viimast lahku lähevad esimesest. Kaks viimast ringkirja on kui soovitud teatud raamatute kohta, aga kui teie võtate esimese ringkirja, siis näete, et seal kirjutatakse otse ette, mitu raamatut peab iga kool endale muretsema. Mõned koolivalitsused on sellest nõnda aru saanud, et nad on võtnud härra Jürgenson'i ringkirja, selle lihtsalt paljundanud ja koolidele laiali saatnud, jättes seega iga koolijuhataja enda otsustada, missuguseid järeldusi siit teha tuleb. Kui üldist vaimu silmas pidada, siis ei ole raske ennustada, et koolijuhatajad võtavad selle ringkirja ettekirjutusena. — See on obligatoorne, seda tuleb täita, kui ei taheta oma jalgealust lasta kõikumina minna. Sest kõige paremaks oma jalgealuse kindlustamiseks on: tõmba usulipp üles, siis läheb kõik hästi.

Ma tähendasin juba arupärimise põhjendamisel, et meile see ringkiri vastuvõetatu on. Katsutakse teatud raamatuid eelistada, tehes teatud raamatu muretsemise koolile sunduslikuks. Ja seda sel ajal, kui meie koolid otse kisendavad igasuguste õppevahendite järele. Mul oli juba juhus tähendada, et Läänemaal, Saaremaal ja muudes kohtades kümned koolid on, kus ei ole midagi muud peale klassitahvli. Puuduvad õppevahendid, õpilaste ja õpetajate raamatukogud. Nüüd aga tullakse ja kirjutatakse valdadele ette: kõige tähtsam on pühakiri — piibel. Seda tuleb muretseda, vaatamata selle peale, kas seal muid õppevahendid olemas on või mitte. Meie arvame siiski, et siin tuleb arvestada sellega, et usuõpetus on vabatahtlik õppeaine ja enne tuleb varustada koole õppevahenditega sunduslike õppeainete jaoks, siis alles tulgu teises järjekorras vabatahtlikud õppeained. Kui härra haridusminister härra Jürgenson'iga koos katsub ka siin küsimust pea peale pöörata ja vabatahtlikust õppeainest teha lemmikõppeaine, seda seades eesõigustatud seisukorda, siis käib ka see meie praegumaksivate seaduste vastu. Võib olla, läheb teil edaspidi korda läbi viia seda, et usuõpetus sunduslikuks tehakse. Aga nõnda kaua, kui seda veel ei ole, peame arvestama nende seadustega, mis meil praegu olemas. Nende seaduste põhimõte on selge: usuõpetus on vabatahtlik õppeaine, sellepärast ei tohi kellelegi vaba õppeainet peale sundida.

Kõike kokku võttes võiks öelda järgmist: Mõlmes maakonnas katsub koolivalitsus seletada 27. oktoobri 1923. a. ringkirja nõnda, et usuõpetusest on vabastatud ainult need õpilased, kelle vanemad oma keeldumisest kirjalikult teatanud. Ma rõhutan veel kord, et see seisukoht on lausa seadusvastane. Haridusminister peab siit tegema vastavad järeldused. Ja kui tõesti arvatakse, et 27. oktoobri 1923. a. ringkiri on sedavõrd segane, et võimaldab mitmesugust tõlgitsemist, siis tulda selgema ringkirjaga, mille suhtes enam sarnased ebaselged tõlgitsemised võimalikud ei ole. Samuti on tähelepanna, et usuõpetust kui vabatahtlikku õppeainet siiski peale sunnitakse nii õpilastele kui ka õpetajatele. Selle tõestuseks tõin ma ette ühe näite Tõstamaalt. Samuti peame meie määruste põhjal vastu vaidlema sellele, kui koole katsutakse üle uputada Testamentide ja piiblitega sel ajal, kui meie koolides kõige hädatarvilikumad õppevahendid puuduvad, ja et usuõpetuse korraldus tänapäev on kaldunud sinnapoole, kus tema mitte hästi ei püsi neis raamides, mida temale ette kirjutavad praegumaksivad seadused.

Haridusminister **J. Lattik**: Lugupeetud rahvaesitajad! Käesolev arupärimine läheb kaugelt teistest arupärimistest, mis senni kunagi Vabariigi Valitsusele esitatud, ühes tükis lahku. Nimelt on arupärimise aampalgiks ehk aluseks võetud ringkiri, mis Pärnu koolivalitsuse poolt antud, missugust ringkirja aga õieti enam olemas ei ole. Ma läinud kord juba tähendasin, et arupärijatel oli võimalus uue ringkirja kohta arupärimist sisse anda, mis juba 12. detsembril 1925. aastal maksuma pandi enne praegust valitsust, siis oli mul täiesti õigus oletada, et nad uue ringkirjaga rahul olid. Sest ei või arvata, et suur poliitiline rühm Vabariigi Valitsusele arupärimistega kallale tungib ja ise ei tea, et ringkiri on muudetud, et sarnast enam olemas ei ole. (O. Gustavson, stp: Rääkige ka sellest, kuidas see ringkiri muudeti.) Ma räägin ka sellest. Juhuslikult leitakse ringkiri ja läbirääkimistel hakatakse selle ringkirja pärast Vabariigi Valitsusele kallale tungima. Mina naelutan seda kinni ja toonitan, et näha on, et arupärimisi nii palju on, et ei suudeta nende üle järele mõelda, neid läbi kaaluda ja kindlaks teha, mille üle aru päritakse. Ei saa Vabariigi Valitsust sellepärast vastutusele võtta, et ringkiri, mis välja antud, sama asutuse poolt on muudetud, et leitakse juhuslikult, et selles uues ringkirjas on ka viga, ja tullakse Vabariigi Valitsuse juurde arupärimisega. Pärnu linna koolivalitsuse poolt muudetud ja täiendatud ringkirjas on kindlasti öeldud, et ringkirja tuleb täita maksvate määrustega kooskõlas, nimetab ka selle määruse, mis Vabariigi Valitsuse poolt antud usuõpetuse korralduse kohta koolides, ja ka selle ringkirjaga ei olda rahul. Milles seisab siis rahulolematuse peapunkt? Arupärijate arvates seisab peakuritegu selles, et lastakse lastevanematel sedelid iga aasta korrata, et iga aasta neilt küsitakse, kas nad soovivad, et nende lapsed usuõpetust võtavad. Arupärimise põhjendaja nägi selles teatavat survet. See on nüüd ära kaotatud. Teine osa ringkirjast, mis ka vastuvõetav ei olla, on nimekirjade registreerimine. Kooli korra mõttes on aga otstarbekohane, et 95%, kes usuõpetust õpivad, ei registreerita, vaid üles kirjutatakse need, kes usuõpetust võtta ei soovi. Kui siis revident klassi tuleb, siis on ka need üles märgitud ja kui näiteks 5 õpilast puudub, siis on küsimuse peale võimalik vastata, et nad usuõpetust ei võta. Iga kooliõpetaja ja igaüks, kes koolielu vähegi tunneb, teab, et see on ainult abinõu, kuidas lapsi korralikult sisse kirjutada, kui mõni neist ühel või teisel juhtumisel koolist puudub. Jäeb järele üks punkt ringkirjast, mis antud Pärnu maa-

konna koolivalitsuse poolt. Omalajal antud haridusministeeriumi ringkiri ütleb, et lapsevanem teatab igakord, kui ta ei soovi, et ta laps usuõpetuse tundidest osa võtab. Tähendab on võetud sisse eitav osa, mis ka seaduses ette nähtud. Asutava Kogu poolt vastuvõetud algkooli seaduse § 35. märkuses on öeldud, et nende laste vanemad või hoolekandjad, kes seda soovivad, et nad teist keelt õpivad, teatavad sellest. Sarnane viis on aga võimalik vastava seaduse põhjal. Pärnu koolivalitsus leidis, et haridusministeeriumi ringkirjaga on lahti jäetud küsimus ja nimelt, et lastevanemad peavad teatama sel puhul, kui nad soovivad, et nende lapsed usuõpetust võtavad. Aga kui nad ei teata, võib siiski juhtuda ja ka tõeliselt fakt juhtuda, et 95% soovib usuõpetust, kuna ainult 5% seda ei soovi. Sellepärast on otstarbekohasem nõuda vastavat teadaannet neilt lastevanematelt, kes ei soovi oma lastel usuõpetust õppida lasta. Ei saa niisugust korda vastuvõetavaks pidada, kus näiteks lapsevanem teatab, kas ta soovib, et tema laps usuõpetust õpib või mitte, suusõnalikult, juhuslikult, kas lapse kaudu või mõne sugulase või tuttava kaudu, või jälle ise õpetajaga kokku juhtudes. Niisugust korda ei saa kooliõpetaja kuidagi lubada, ja sellepärast andis Pärnu maakonna koolivalitsus oma ringkirjaga sarnase korralduse, et ta kooramat peale ei pannud mitte 95%-le, vaid 5%-le, sest Pärnu maakonna koolivalitsuse kirja järgi õpib Pärnu maakonna koolidest 95% õpilasi usuõpetust. Loomulikult on kergem üles kirjutada 5% usuõpetust mittesoovijaid, kui 95% usuõpetust soovijaid. Nii on Pärnu maakonna koolivalitsus katsunud heatahtlikult ja heas usus täita seda vahelüli, mis usuõpetuse nõudmist korraldavas määruses puudulik. Aga kui teie arvate, et see siiski võiks määrustega vastollu sattuda, siis on juurde lisatud, et ringkirja tuleb täita kooskõlas haridusministeeriumi 27. oktoobri 1924. a. ringkirjaga. Nii ei ole Pärnu maakonna koolivalitsus mingisugust korda rikkunud. Lugupeetud Riigikogu liikmed! Iga määrus, mis oleks seadusevastane, kutsub opositsiooni kaebust välja, kuid Pärnu maakonna koolivalitsuse ringkirja vastu ei ole ühtki kaebust esitatud. See näitab selgesti, et ringkiri on seadusepärane ja ringkirja andjad ise on tunnistanud, et ringkirjaga ei ole seadust rikutud, vaid on katsutud seda täiendada kooskõlas määrusega, mis haridusministeeriumi poolt välja antud. Ta on katsunud ainult seda vahelüli täita, mis haridusministeerium seletamata jätnud, muud ei ole ringkirjaga kätte saada tahtud. Selle jaoks on täielik õigus olemas, sest Eestimaa koolivalitsuse ajutise korralduse

§ 17. ütleb, et maakonna koolivalitsusel normaalsõppekavade maksmapanemiseks üldiste nõudmistepiirides on täielik õigus. Pärnu maakonna koolivalitsus leidis, et seaduses oli lahtine punkt olemas — sest kui lapsevanem midagi ei teatanud, ei teadnud kooliõpetaja mida teha — andis selgitamiseks kõnealoleva ringkirja välja.

Järgmine osa, milles arupärimise esitajad seaduse rikkumist näevad, oli metropoliidi kiri. Ma pean tähendama, et mina seda kirja põhjalikult olen lugenud, aga seal ei ole ühtki fakti esitatud, ja kuidas saab siis valitsust vastutusele võtta. Ja kuidas saan minagi vastutada, kui mingisugust fakti ette ei ole toodud. On üldiselt öeldud, et apostlikuõigeusulisi taga kiusatakse, aga kus ja kuidas, seda pole nimetatud. Kuidas on minul siis võimalik asja selgitada. (J. Vain, stp: Härra minister, seda küsige õigeusu piiskopi käest.) Õigeusu piiskop peaks siis siin olema ja arupärimisele vastama. Kui õigeusu piiskop faktisid ei nimeta, ei saa ju Vabariigi Valitsus vastust anda. (J. Vain, stp: Ega see piiskop siis siia valetama ka ei tule.) Ma ei tea, mis piiskop on teinud. Mul on piiskopi kiri, mis Vabariigi Valitsusele saadetud. Selles ei ole ühtki fakti nimetatud, vaid öeldakse üldistes lausetes, et meie koolides ei korraldatavat neile usuõpetust. Kolmest koolist on mulle vastupidiseid kaebusi tulnud: Karulast, minu kodumaalt, kus suur algkool ja kuus kooliõpetajat töötavad, aga nende hulgas ei ole ühtki luteriusulist. Nagu ma juba tähendasin, olen ma neid küsimusi katsunud lahendada kodusel teel ja ei ole mingisuguseid abinõusid tarvitusele võtnud. Siis on veel Hagerist kaebus tulnud, kus ka näidatakse täiesti ümberpöörduvalt. Ma tõendan veel kord, et kui tuleb sarnane kaebus, kus seadusvastaselt on talitatud, siis mina korraldan ja lahendan seda asja. Mina ütlen teile, lugupeetud rahvasaadikud, et nii kaua kui mina Eesti vabariigi hariduse juht olen, ei luba mina koolides sarnast talitusviisi. Mina olen usuteadlane ja oskan südametunnistuse vabadust hinnata. Aga nii kaua, kui mul ei ole ühtki fakti ette toodud, ei saa mina kedagi selles süüdistada. Ei ole ühtki fakti ette toodud ka minu eelkäijale. (J. Kana, töer: Minister peab ise seda nägema!) Lugupeetud rahvasaadikud, ma seletasin juba esimesel juhtumisel, kus ma arupärimisele vastasin, et kui koha peal üks või teine midagi teeb, siis ei saa mina ometi kedagi selle eest vastutusele võtta. Ma usun, et ühes kui teises koolis võivad vastolud ette tulla. (Vahelhüüe J. Vain'i, stp poolt.) Kui hobuseid varasta-

takse, siis hobusevargad ei käi ometi mitte minu ministeeriumi alla, vaid hobusevargad kuuluvad teise ministeeriumi alla. (Vahelhüüe J. Vain'i, stp poolt.) Ka inimestapjate kohta ei saa ma midagi ära teha, seda peate Teie ka teadma. Minu härrad, kui haridusministeeriumile kallale tungitakse ja öeldakse, et sarnane tendents, vaim on seal olemas, siis pean mina tähendama, et see nii ei ole. Mina olen oma lühikesel ametiajal käinud revideerimas ja olen küsinud igalpool, kus mitmesugulised õpivad, aga minule ei ole kuskil sarnast kaebust esitatud. Isegi koolinõunikude päeval ei ole sarnast kaebust ette toodud. (J. Kana, töer: Ministeeriumil on üks tendents, ministril teine tendents.) Ministeeriumil ei ole teist tendentsi kui haridusministril. Minu ametnikud täidavad täiesti korralikult oma kohuseid, ja nemad ei ole ka mitte kõik usuteadlased, nagu siin öeldi. Minu teada ei ole usuteadlasi rohkem kui kaks, teised on kõik ilmaliku haridusega inimesed. (M. Martna, stp: Korralikud inimesed!) Korralikke inimesi on peale Teie ka veel kindlasti olemas, härra Martna. Umbkaudse tendentsi pärast valitsust süüdistada, see on alusetu. Mina tunnen isiklikult apostliku õigeusu metropoliiti, isiklikult ei ole mina temaga selle asja üle rääkinud, aga ma arvan, et minu eelkäija ja teised on temaga selle asja üle rääkinud. On just küsitud, missuguseid fakte on tal ette tuua, aga senni ei ole ühtki ette toodud. Küsimusel on aga veel teine külg, mis ka teatud mõttes arupärijaid närveerib, nimelt et usuõpetuse asi läheb koolides hästi. Just see närveerib ja vihastab arupärijaid, ja sellepärast katsutakse seda parlamendis ette tuua... (O. Gustavson, stp: Kuidas Tallinna õhtugümnaasiumiga lugu oli?) See asi on likvideeritud. Niipea kui see asi ette tuli, on haridusministeerium jalamaid juurduse toime pannud, ja on asi järele uuritud. Kuidas üks pedagoogikanõukogu õpilase koolist välja ajas, missugustel motiividel tegutses, selle kohta ei saa haridusministeerium midagi teha. (O. Gustavson, stp: Härra Lattik, aga õhtukeskkooli pedagoogikanõukogu otsustas ainult märkuse teha, aga haridusministeerium on korralduse teinud õpilast välja ajada. Härra Bauer viskas selle õpilase jalamaid välja.) Härra Bauer on minu ministeeriumist väga kaugel, ja mina tema süütegude eest kuidagi vastutada ei saa.

Ma lähen järgmise punkti juurde, see on kooliõpetaja Karlson'i asi. See asi on enne seda valitsust sündinud ja praegusel valitsusel ei ole selle asjaga midagi tegemist, sest see

asi on kohtu käes lahendada. Koolijuhataja Karlson on Riigikohtusse edasi kaevanud. Mul on see materjal käepärast, ja ma võin lugupeetud rahvasaadikutele selle auväärt pedagoogi tegevust teisest küljest valgustada. (A. Anderkopp, tõe: Kas see on jutumärkides või ilma?) Kui kõneldakse, siis jutumärke ei saa väljendada. (J. Kana, tõe: Aga kuidas stenograafid peavad tegema?) Andke Teie neile head nõu!

Mina pean tähendama, et mina isiklikult seda koolijuhatajat ei tunne ja pole ka kunagi elus temaga kokku puutunud, ja ma võin tema puuduliku tegevuse kohta ainult seda öelda, mis mul materjalina ees on. Selle koolijuhataja Karlson'i asi sündis sel ajal, kui valitsusest osa võtsid ka härrad arupärijad, nii et sarnast arupärimist, kui see ka käimisel oli, ei esitatud Vabariigi Valitsusele, vaid esitatakse nüüd tagantjärele. Meie peame nüüd selle arupärimise peale vastama. Ma toon üksikuid jooni. Sellele pedagoogile heidetakse ette kahte asja, esiteks et tema on õpetanud üht niisugust ainet, mis meie algkoolide seaduses ette nähtud ei ole, see on usuaitamist. Siis on tema kasvatamisviis sarnane olnud, mis üldse kuskil maksvaks tunnistatud ei ole. Tema on näiteks õpilasi trakteenud sellega, et on neile pannud ikka mitmesuguste loomade nimetused. Laste vastu on tema tarvitanud ühte kasvatusabinõu, mida tunnistajad on tõendanud: ta on nad pimedasse kartsa kinni pannud. (M. Martna, stp: Härra minister, kas on niisuguseid kooli juures olemas, ja kas kooliõpetaja on ehitanud selle?) Võib olla, et see kooliõpetaja on ehitanud selle, kui tal seda tarvis oli, siis on ta seda teinud. Mina usun, et lugupeetud arupärijad, kes püüavad seda koolijuhatajat kaitsta, kui nemad aga tõsiselt järel mõtlevad, mina arvan, et härra Gustavson ja härra Martna, et keegi Teist ei tahaks vist, et Teie laps selle kooliõpetaja juures oleks õppinud, et teda kartsa pandakse ja sõimatakse. (K. Virma, stp: Kes on teda valinud?) Teda on valinud tema ümbruskond, volikogu on teda valinud, mitte lastevanemad. Lastevanemad olla tema vastu. (M. Martna, stp: Kas volikogu ka vastu on?) Ma loen ette kõik, mis mul materjaliks on: „Koolinõuniku poolt haridusministeeriumi ettekirjutusel alatud juurdruulsel selgus, et Jüri Karlson on tõesti ususalimatu, usunaerja ja pilkaja ja just tema kui koolijuhataja, on põhjuseks, et Tõstamaa 6 kl. algkoolis usuõpetust ei ole...“ (M. Martna, stp: Kas seda on ministrile öeldud?) Härra Martna tunneb väga hästi, mis ministritele öeldakse, ja ma ei pane seda pahaks.

„J. Karlson'i kolleega — õp. Seimann leiab, et raske on niisuguses koolis, kus Karlson juhatajaks, teenida, kuna J. Karlson ignoreerib Eesti riiki ja oma iroonilistes tähendustes selgesti välja laseb paista oma vaenulikkust Eestile.“ (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp poolt.) Ma palun Teid, lugupeetud rkl. härra Gustavson, kuulata, muidu ei saa ma Teile ette lugeda. (H. Bauer, krst: Ime, et seal Tõstamaal neid näiteid nii palju on. — Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp poolt. — H. Bauer, krst: Teie olete seal rohkem hääli saanud kui meie.) „Oma seletuses, milles Karlson katsub kõiki süüdistusi tagasi lükata, mida teeb aga puhtsõnaliselt, teatab ta muuseas: „Lastele ja lastevanematele olen andnud seletusi Jumala isiku kohta. Jumalat jaatanud ei ole.“ Õpetab siis Jumala eitamist. — „Tunnistajate ülekuulamisele tuli ilmsiks ka, et J. Karlson lapsi sõimab mitmesuguste loomade nimedega ja oma väljendustes liig jäme ning toores on, mida tõendab ta ka oma seletuskirjaga Jakob Toots'i kaebtuse puhul, (J. Kana, tõe: Oh sa jänesekene!) tarvitades selles oma kaaslaste kohta ütelsi, nagu: „Karjapoiss“, „must ärimees“, „peast põrunud võhik“, „hale paskvill“, „haigest ajust väljamõeldud asjad“. (Naer.) Ka laste vastu on J. Karlson lubamatu karm olnud, tarvitades nende karistamiseks pimedat kambrit.“ (Vahelhüüded.) Ma näen, lugupeetud rahvasaadikud, et kui Teile vahele segate, siis see asi Teile väga armas kuulda ei ole. „Sarnast kasvatusabinõu on ta isegi põhjendanud lastevanemate koosolekul 21. septembril 1924. aastal.“

J. Karlson'i iseloomustamiseks olgu toodud mõned kohad lastevanemate tunnistustest. Üks ütleb: J. Karlson on Tõstamaa algkoolis oma äärmiste pahempoolsete ja usuvastaste kalduvustega niisuguse õhkkonna loonud, mis iga mõistliku inimese eemale peletab. Karlson on olnud kõige soojemas läbikäimises siinsete aktiivsete kommunistidega, kes praegu trellide taga istuvad. Teine lapsevanem teab tõendada, et klassis öelnud J. Karlson kord lastele: „Kui Jumal taevast oleks, siis teeks ta Teile midagi sealte pähe.“ Siin on teine sõna tähendatud, mida mina ei saa nimetada. (Müra, vahelhüüded. O. Gustavson, stp: Kuid seesama isik ütles mulle, et Karlson seda öelnud ei ole. — Vahelhüüded. Juhataja helistab.) Siin on niisugune ajasõna tarvitatud, mida mina tarvitada ei või. „Ka olevat ta lastevanematele seletanud, et usuõpetusest osavõtjail tuleb osta õpperaamat, mis maksab 600-marga ümber, ja et praegu veel ei ole kindel, missu-

gust usku õpetama hakatakse, võib olla õpetatakse vene, luteri, muhamedi, võib olla isegi juudi usku.“ (Naer.)

See on nüüd tema, nii öelda, pedagoogiline tegevus. Siis tähendati siin vahele, et ta olla õigeusu preester olnud. Ja seal on tema tolleaegsele ametivennale Karl Noppel'ile rääkinud, et tema ühel pühapäevahommikul kiriku juures laualkäijatelt küsinud: „Kas Kristuse kõik ära närisite?“ (Vahelhüüe O. Gustavson'i stp, poolt.) See on tema nii öelda usuteaduslik tegevus. Mina arvan, lugupeetud arupärijad, et pedagoogiliselt seisukohalt ei oleks maksnud teda kaitsta. Kuidas nende määrustega lugu ja kuidas teda kohast lahti tehti, seda seletab muidugi kohus, sest asi on Riigikohtus ja selle eest ei kannu mina praegu haridusministriks olles mingisugust vastutust, sest asi on enne seda sündinud. Nii et selles mõttes langeb süüdistus täiesti ära.

Järgmine osa, mida härra Gustavson nimetas, oli piibli-ringkiri koolidesse, ja lõppudelõpuks ma rõõmustasin, et seal nii nõrk opositsioon oli. See ringkiri soovitas raamatuid ja muud mitte midagi. Kes sealt muud välja tahab lugeda, see võib sealt välja lugeda, mida ta soovib. See ringkiri on just soovitamise mõttes kokku seatud. Ma pean ütleva, et on ka üks teine ringkiri olemas, mis härra haridusnõuniku Kiivet'i poolt antud. Seal öeldakse nii: soovitan seda tarvilikku raamatut eriti koolidele — ja kui haridusnõunik nii ütleb... (Vahelhüüe pahemalt poolt.) ...ja siin on, mis ta maksab, kust seda saada võib, nii et ka see väide langeb ära, nagu oleks siin piiblit koolidele eriti soovitatud. Mina ütlen, lugupeetud arupärijad, võib olla, et selle ringkirja vastu torm tõusis sellepärast, et meie õppekavadest ikkagi võõriti on aru saadud, kus on läbi viidud töökooli printsiip, ja meie algkoolil kui niisugusel on allikate juurde juhatamist tarvis, sellepärast peab ka usuõpetuse tunnis olema algallik — piibel ja peale selle kooliõpetaja näpunäited. Teist põhimõtet seal olla ei või, kui töökooli printsiip terveist koolist on läbi viidud. Öeldakse, mispärast aabitsat ei soovitata meie algkoolides. Meie algkoolides ei tarvitata enam mitte ainult aabitsat, meil on selle asemel ja kõrval ka teised raamatud, aga kui tarvis on ja hea aabits ilmub, siis lasen ma ka aabitsaid soovitada. Aga siin peab ometi vahet tegema, et meie algkool on edenenud, seal tarvitatakse suuremaid raamatuid ja on aabitsast juba piibli mindud, õpetatakse asju, mida varem ei olnud ja võib olla et tulevikus tullakse arupärimisega selle kohta, mispärast üht või teist raamatut soovitatakse. Ei saa

ometi sarnaste väidetega tulla, lugupeetud rahvaesitajad. Kõike seda kokku võttes pean ütleva, et see arupärimine, mis usuõpetuse korraldamise kohta algkoolides Vabariigi Valitsusele on esitatud, on täielikult aluseta. On arusaamatusi tulnud Pärnu koolivalitsuse ringkirjaga, kuid ma pean siinjuures ühte tähendama, et meie maakonnaavalitsused ja ka koolivalitsused on ju autonoomsed asutused, kes keskvalitsusega heameelega ei taha igakord kontaktis olla. Ainukene kitt, mis meid, eriti haridusministeeriumi, maakonnaavalitsusega ühendab, on raha, kui raha vaja on, siis tuntakse keskvalitsust. Kui nüüd seal üks või teine ringkirja välja annab, mis sõna sõnalt teistega kokku ei käi, kui üks maakonnaavalitsus seal teisiti talitab, kui seda näeb vast heameelega keskvalitsus, siis on sagedasti isegi niikaugele mindud, et kohtu teel asju aetakse. Seletuse järele Pärnu ringkirja kohta, mis suusõnaliselt on saadud, on neile tõuget andnud just sarnane korralagedus, mis kooliõpetajate eneste poolt ette on kantud. Ma tean isegi koolisid, kus mingisugust sedelit lastevanematele kätte saadetud ei ole, kus koolijuhataja hommikupalvel ütleb, et need, kes usuõpetust ei võta, on hommikupalvest vabastatud, kelle vanemad seda soovivad, kuna teised on sunnitud korralikult hommikupalvest osa võtma, aga et siin näha tervet tagakiusamist ja sellest niisugust numbrit teha, et süüdistatakse, nagu oleks tahetud sellega survet avaldada kooli peale, see on aluseta. Sarnast etteheidet ei saa kuidagi teha. Ma ütlen, kui üks kooliõpetaja oleks puht-luterlane, kui ta katsuks oma konfessiooni kuidagi maksma panna, siis ei leiaks see pinda. Ma ütlen teile, et tegelikus elus need, kes usuteadlased ei ole, on sagedasti palju paavstlikumad. Tegelikus elus tuleb seda ette. Ma olen selles tolerantsis isiklikult nii kaugele läinud, et olen apostliku-õigeusu preestri poolt ristitud lapse kirikuraamatusse sisse kandnud. Preester teatas, et oli last ristitud luteriusu järgi. Vaadake, niisugune vahekord on olemas. (M. Martna, stp: Kuidas Teie võite niisugust asja toimetada?) Teil, härra Martna, on sarnane hea läbisaamine muidugi arusaamatu, kui mina oleksin tagakiusaja ja oleksin ainult luteriusulist korda maksma panna tahtnud, siis ei oleks ma sarnast teguviisi heaks kiitnud. (Vahelhüüe: Mis härra Anniko selle kohta ütleb?) Härra Anniko, minu rühma liige, on sellega täiesti päri ja talitab sarnastel juhtumistel samuti. Ja kui teie otsite maal vahekorda, mis halb oleks, siis meie rahva hingeelu juures ei löö see mitte läbi. Ma pidasin Tännasilmas, Virtsjärve lähedal, õigeusu jumalateenistust,

minu kõrval seisis õigeusu preester ja meie laulsime ühest raamatust. Niisugused juhtumised on meil ette tulnud, ja kui seal halvaks pannakse, siis on see inimese iseloomust, sest üks võib vastikum olla, üks võib haavata ja see võib ka mõlemilt poolt tulla. Aga sellest välja lugeda tendentsi, tahta survet avaldada usuliselt, seadusest mööda hiilida, sarnast tendentsi ei ole praegusel haridusministril ega ka praegusel Vabariigi Valitsusel, vaid praegune Vabariigi Valitsus talitab korrektselt seaduse järgi, paneb iga näpunäidet tähele, seisab seaduse valvel ning kaitseb seda, ja sellepärast ei ole ka see arupärimine usuõpetuse asjus midagi olulist ette toonud, ei ole praegust valitsust puudutanud umbkaudsete süüdistustega. Pärnu ringkirja halba tahet ei ole olemas, ka ei ole survet ringkirjas, mis minu haridusnõunik piibli kohta saatis. Nimelt katsetakse süüdistada, nagu oleks meil terves koolis maad võtnud mingisugune usuline tagakiusamine, mis väga halb, kuid ma ütlen teile, lugupeetud rahvasaadikud, et usuõpetuse küsimus on oma ärevuse ja teravuse kaotanud. Usuõpetus on täieõigusliku ainena teiste õppeainete peresse läinud, ja kas teda õpetatakse hästi või halvasti, selle üle võib vaielda. Haridusministri ülesanne on valvata mitte ainult selle järele, kuidas meil usuõpetust õpetatakse, vaid ka teisi õppeaineid, ja valvata, et neid hästi õpetatakse. Mina oma revidee-

rimise käigul ei ole usuõpetuse tunnis käinud, peale seminaari, vaid olen teisi aineid revideerinud. Ei saa isiklikult öelda, kui hästi õpetatakse, härra haridusnõunik Jürgenson, kui ainuke revident, sest haridusministri abi nagu teada, on haige, on revideerinud kõiki aineid ja on mõnes ka usuõpetust revideerinud. Ei ole kunagi survet selle peale avaldatud, et seda normi kuidagi viisi tõsta, vaid haridusministeerium on asunud puhtpedagoogilisele seisukohale, igat õppeainet sisuliselt ja pedagoogiliselt tõsta sellele kõrgusele, mis ta väärrib. Ükski rahvasaadik ei julgeks, ei tohiks öelda, et usuõpetuse kava, mis rajatud modern töökooli printsiibile, peaks jääma alla ja sarnaseks, et vana piibel kooliteenija käest tuuakse, kui seda vaja on lugeda. Kui tahame õiglaselt olla, siis peame igat ainet, mis koolikavasse sisse viidud, püüdma aja kõrgusele tõsta. Haridusministeeriumi ülesanne on selle järele valvata, ja neid, kes seda korda rikuvad, vastutusele võtta. (Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja **A. Rei**: On tehtud ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 27 häält, vastu 13, seega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.